

KRIMP GROEIEN

Krimp in jeugd en aantal, groei in sociale vitaliteit

PROEFTUIN
ZELFSTURING

*De ontwikkeling van
een zelfsturende vitale gemeenschap*

Deze publicatie is een uitgave van
Proeftuin Zelfsturing, samenwerkingsverband van:
de provincie Limburg, Hogeschool Zuyd,
gemeente Valkenburg a/d Geul, gemeente Peel en Maas,
Vereniging Kleine Kernen Limburg, welzijnsstichting Vorkmeer en
Traject, ondernemen in welzijn, 2010

INHOUDSOPGAVE

KRIMPGROEIEN. KRIMP IN JEUGD EN AANTAL, GROEI IN SOCIALE VITALITEIT

Inleiding	6
Zelfsturing in Peel en Maas	8
Terug naar de krimp ...	12
1. PROJECTKAART: BREDE SCHOOL BERINGE	14
2. PROJECTKAART: DORPSBUSJE KESSEL-KESSEL-EIK	19
3. PROJECTKAART: DAGVOORZIENINGEN	23
4. PROJECTKAART: INTERNATIONALE EETTAfel	28
5. PROJECTKAART: VAN DORPSRAAD NAAR DORPSOVERLEG	31
6. PROJECTKAART: BUURT AAN ZET	37
7. PROJECTKAART: ROLMAAT	43
8. PROJECTKAART: GEMEENSCHAPSHUIS HELDEN-DORP	47
9. PROJECTKAART: KINDERRAAD	52
10. PROJECTKAART: DE HUISKAMER VAN HOUTHEN	57
KRIMPGROEIEN, EEN NABESCHOUWING	61

KRIMP GROEIEN. KRIMP IN JEUGD EN AANTAL. GROEI IN SOCIALE VITALITEIT.

Inleiding

Sinds een paar jaren krijgt het onderwerp demografische krimp veel aandacht van politiek, bestuurders en maatschappelijke organisaties. Het feit dat tot 2025 de bevolking in meer dan de helft van de huidige 441 gemeenten afneemt, roept velerlei reacties op. De krimp zal met name plaatsvinden op het platteland. Momenteel hebben gemeenten aan de randen van Nederland al met dit verschijnsel te maken.

De Tweede Kamer heeft onlangs het 'Actieplan Bevolkingsdaling biedt nieuwe kansen' besproken en aangenomen. Het plan, opgesteld door VNG, IPO en rijk, spoort de krimpende gemeenten aan een omslag te maken van 'groei' naar 'kwaliteit en vitaliteit'. Niet meer maar beter. Het volgende stappenplan wordt beschreven:

- Accepteer bevolkingsdaling en de gevolgen als een feit, ontken niet de ontwikkelingen. Krimp is een gegeven.
- Breng gezamenlijk met burgers en maatschappelijke organisaties kansen en bedreigingen voor de langere termijn in beeld.
- Ontwikkel een strategische, samenhangende visie voor de verschillende maatschappelijke vraagstukken.
- Vertaal de strategische visie naar beleidsplannen voor de langere termijn.
- Voer het beleid uit in nauwe samenwerking met maatschappelijke partners, overheidsinstanties en collega-gemeenten in de regio.
- Let op de solidariteit in en tussen de regio's. Samenwerking of zelfs fusie of herindeling is noodzakelijk voor een toekomst van vitale gemeenten.

De VNG ondersteunt de uitvoering van dit ‘Nationaal Actieplan’ met een digitaal ‘basisboek bevolkingsdaling’, diverse bijeenkomsten in het land, en de ‘Gouden Toekomstbus’. Deze bus komt langs bij gemeenten die samen met hun inwoners willen nadenken over een Gouden Toekomst.¹

Behalve over absolute bevolkingsdaling wordt in de publicaties over krimp ook veelvuldig geschreven over de vergrijzing van de bevolking en de gevolgen daarvan. Toenemende vraag naar zorg, afnemende vraag naar onderwijsvoorzieningen, leegstand van bestaande woningen en behoefte aan zorgwoningen. In al deze geschriften wordt krimp gepresenteerd als een probleem, dat om oplossingen vraagt die door overheid en maatschappelijke organisaties bedacht moeten worden. De oplossing wordt gevonden vanuit de causale redenering: “We hebben een probleem → dat leidt tot de volgende analyse → waarbij de volgende oplossingen passen”. Analyse en oplossingen passen binnen het kader dat overheid en maatschappelijke organisaties verantwoordelijk zijn voor het oplossen van het probleem. Opvallende afweziging in het debat zijn de burgers. In de juli uitgave (2010) van het webmagazine Ruimtevolk² schrijft columnist Venhoop een bijdrage over de gevolgen van bevolkingsdaling en krimp, zoals het verdwijnen van voorzieningen. Hij kijkt naar de discussie die over dit onderwerp gevoerd wordt, mede vanuit het perspectief van de burger. De column draagt als titel: “Help, onze voorzieningen verdwijnen”. Een citaat:

“Help. De voorzieningen in gemeenten dreigen te sneuvelen. Door bezuinigingen, door krimp. Minder inkomsten, minder inwoners: rampenscenario’s tekenen zich af. Nee, niet iets om te onderschatten. Zo hoorde ik van een stad van 150.000 inwoners. Ze hebben nu vier bibliotheek-locaties. En door al die misère zouden er twee kunnen sneuvelen. Dat zou betekenen – ik hoop niet dat er kinderen meeleezen – dat bezoekers opeens twee in plaats van één kilometer moeten fietsen om een biebboek te lenen. Dat is natuurlijk verschrikkelijk. Er wordt gedacht over nationale hulpacties; leeft Mies Bouwman eigenlijk nog? (...)”

¹ Zie: Factsheet Demografische Krimp van de VNG.

² Ruimtevolk is een onafhankelijk platform en netwerk voor het debat over de ruimtelijke ordening en de kwaliteit van de leefomgeving. Zie www.ruimtevolk.nl

“En natuurlijk. Vroeger zou dat allemaal geen probleem zijn geweest. Dan was je al blij als er überhaupt binnen een straal van 10 kilometer een (...) bieb was. (...) En weet je, ook tegenwoordig is het voor de meeste mensen geen enkel probleem. Zo hebben we in dit land een ‘Landelijke Vereniging voor kleine Kernen’. Ja, echt waar. En die heeft onderzocht hoe erg we het vinden als er niet overal een zwembad is, een bieb of zelfs een winkeltje. Dat je daar vaak kilometers voor moet fietsen. En dat vinden ze geen enkel probleem!!! (Ja, inderdaad, dat zijn drie uitroeptekens). Hoeveel van die kleinere-kernen-bewoners zouden er zijn? Is dat de helft?”

*“En voordat u nu begint te sputteren, één vraag.
Afgelopen zomer in Frankrijk geweest?
En hoe ver rijden was de eerste Supermarché?
Tien, vijftien kilometer?
Nog verhongerde Fransen gezien....?”*

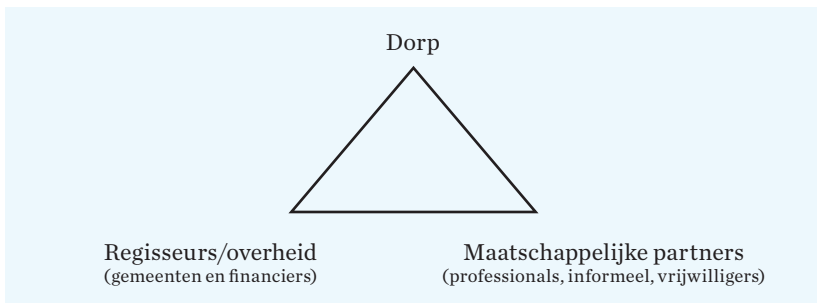
Venhoop bekijkt het onderwerp krimp mede vanuit het perspectief van de burger. Met enige ironie laat hij zien dat burgers vaak anders tegen een ontwikkeling aankijken dan overheden en maatschappelijke organisaties. Hij maakt de burger mede verantwoordelijk voor het probleem en daagt hem uit eigen verantwoordelijkheid te nemen. Dat dwingt de burger om buiten de bestaande kaders te gaan denken en niet langer de verwachting te koesteren dat overheid en maatschappelijke organisaties alle problemen die ontstaan door krimp en vergrijzing, kunnen of moeten oplossen.

Zelfsturing in Peel en Maas

In de gemeente Peel en Maas (Noord – Limburg) wordt sinds een jaar of vijftien gewerkt aan zelfsturing in kernen en wijken. De gemeente Peel en Maas is per 1 januari 2010 ontstaan uit een fusie tussen de gemeenten Helden, Kessel, Maasbree en Meijel. Peel en Maas is een plattelandsgemeente, met 42.000 inwoners, die in elf kernen wonen. Met name in de kernen van de voormalige gemeente Helden bestaat veel ervaring in het werken met het model van zelf-

sturing. De fusiegemeente Peel en Maas heeft het gedachtengoed van zelfsturing omarmd en tot één van de leidende principes gemaakt voor het ontstaan van vitale gemeenschappen.

In de Kadernota Leven van de gemeente Helden³ wordt het begrip zelfsturing nader beschreven. Zelfsturing wil zeggen dat overheid en maatschappelijke organisaties op het openbare domein ruimte geven aan gemeenschappen (dorpen, kernen en wijken) en kleinere sociale verbanden zoals verenigingen, gezinnen en individuen om zelf verantwoordelijkheid te nemen voor de kwaliteit van hun eigen leven en leefomgeving. Voortdurende feedback draagt bij tot de ontwikkeling van krachtige en intelligente sociale verbanden. De sturing door de gemeente vindt plaats in de vorm van een regierol die recht doet aan zelfsturing, burgerschap en verbondenheid. In het proces van zelfsturing worden inwoners van een dorp of wijk in de gelegenheid gesteld inhoud te geven aan de fysieke en sociale structuur van hun gemeenschap, waarbij gelijkwaardigheid en wederkerigheid tussen de drie hoofdactoren (overheid, maatschappelijke partners en bewoners/burgers) van wezenlijk belang is. De drie actoren werken samen in een driehoek. Daarbij hebben de burgers een eigen verantwoordelijkheid, met name in het openbare domein, d.w.z. de leefwereld waarin de sociale verbanden zijn georganiseerd en waar de burger deel uitmaakt van en actief participeert in meerdere kleine en grote gemeenschappen (gezin, huishouden, straat, buurt, verenigingen, school, kerk, gemeenschapshuis, en andere fysieke en sociale verbanden en voorzieningen).

³ Kadernota Leven van de gemeente Helden, 2008

Door de burgers de verantwoordelijkheid voor de inrichting van de openbare leefwereld terug te geven, zal er ook een einde komen aan de afwachtende en consumerende houding van de burgers.

Dit nieuwe inzicht leidt ook tot een veranderende opstelling voor de overheid. De overheid zal niet langer haar uiterste best doen om de burgers bij haar beleid te betrekken of om alle klanten van de overheid op identieke wijze te benaderen (“Uw gemeente geeft het antwoord op uw vraag”). Want wanneer de overheid haar best doet de burger bij het bestuur te betrekken, neemt de afstand alleen maar toe. De betrokkenheid van de burger komt vaak niet verder dan een claimende consumentenhouding, ook als de burger betrokken is bij de ontwikkeling van beleid.

Vanuit het inzicht van zelfsturing gaat de overheid aan de slag met het geven van ruimte aan inwoners zodat zij zich kunnen ontwikkelen tot volwaardige burgers die verantwoordelijkheid nemen voor de inrichting van het openbare domein, fysiek en sociaal. Ook de maatschappelijke organisaties die actief zijn richting burgers zoals de sectoren wonen, welzijn, zorg, onderwijs nemen de eigen verantwoordelijkheid van de burgers als uitgangspunt. De driehoek kantelt: niet overheid en maatschappelijke partners zijn de belangrijkste actoren op het openbare domein, maar de burgers, inwoners van dorpen en wijken. De bestuurskracht van een gemeente wordt dus bepaald door het zelforganiserend en zelfsturend vermogen van gemeenschappen en niet door de invloed van het bestuurlijke (overheids)apparaat.

Het model van zelfsturing⁴ gaat ervan uit dat in de samenleving meerdere processen plaatsvinden die te onderscheiden zijn in het openbare domein en het publieke domein. Op het openbare domein zijn de burgers en gemeenschappen ‘in the lead’, op het publieke domein is dat de overheid. Onderstaand schema geeft deze processen modelmatig weer.

⁴ Vgl. Brondocument “De ontwikkeling van een zelfsturende, vitale gemeenschap”, uitgave van gemeente Peel en Maas, 2010.

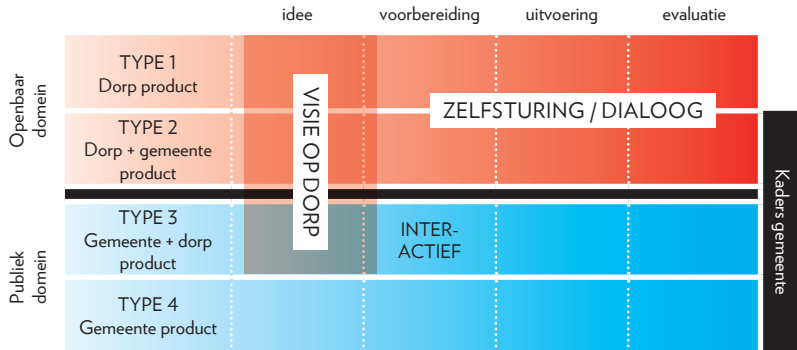
Bij type 1 gaat het om processen waar de gemeenschap verantwoordelijkheid voor neemt en het eigenaarschap van draagt. De bemoeienis van de overheid is nihil. Denk bijvoorbeeld aan het opzetten van fysieke en sociale voorzieningen en structuren zoals verenigingen, eetpunten, dagvoorzieningen, dorpsvervoer, enz.

Bij type 2 is de gemeenschap leidend met ondersteuning van de overheid en maatschappelijke organisaties. De overheid stelt de kaders vast, de gemeenschap vult de kaders op een eigen manier in. Denk bijvoorbeeld aan de ontwikkeling en exploitatie van gemeenschapshuizen, kinderopvang, basisonderwijs, enz.

Bij type 3 en 4 is de overheid de verantwoordelijke instantie die de burgers betreft bij haar beleid (interactief). Denk aan wegennet, ruimtelijke ordening, enz.

Bij het in gang zetten en uitvoeren van veranderingsprocessen is het van belang dat burgers, maatschappelijke organisaties en overheid zich bij iedere fase in het proces afvragen in welke verhouding ze tot elkaar staan, of en hoe ze elkaar kunnen aanspreken en waar eenieders verantwoordelijkheden liggen.

De afgelopen decennia is de overheid zich steeds meer gaan bemoeien met het openbare domein en heeft daarmee de verantwoordelijkheid van de gemeenschappen ingeperkt. Gevolg is geweest dat burgers steeds meer de consumentenrol aannamen. De noodzakelijke ombuiging van deze relatie tussen overheid en gemeenschappen naar zelfsturing vraagt veel vertrouwen van de overheid (en maatschappelijke organisaties) in gemeenschappen, en vereist groei van zelfvertrouwen bij burgers. Het gaat daarbij om een proces van jaren. De ervaringen van Peel en Maas hebben aangetoond, dat investeren in dit proces de moeite waard is en leidt tot krachtige en intelligente gemeenschappen.

Terug naar de krimp...

Het perspectief van zelfsturing werpt een ander, nieuw licht op het vraagstuk van de krimp. Met name in procesmatige zin en in de wijze van aanpak.

Wanneer een gemeente en gemeenschappen geconfronteerd worden met bevolkingsdaling en vergrijzing, dan is de primaire vraag niet, op welke wijze bestaande voorzieningen (fysiek en sociaal) gehandhaafd kunnen worden en welke overheidssteun daarbij noodzakelijk is. De primaire vraag dient te zijn welke betekenis de lokale gemeenschappen zelf aan deze feiten geven en hoe zij wensen om te gaan met de gevolgen daarvan. Met andere woorden: de gemeenschappen gaan zelf aan de slag met het nadenken over hoe zij willen omgaan met het verschijnsel krimp. Dat geldt uiteraard voor alle processen die zich afspelen op het openbare domein, die dus te maken hebben met het leefbaarheidsgehalte van de eigen gemeenschappen. Dat vraagt om veel dialoog (zowel binnen de gemeenschappen, als ook tussen gemeenschappen en overheid en maatschappelijke organisaties). Het dorp, de lokale gemeenschappen nemen daarbij zelf het initiatief, uiteraard aangemoedigd door de gemeente.

Uiteraard is het een zoektocht wie waarvoor verantwoordelijk is. Grenzen tussen openbaar en publiek, en tussen type 1, 2, 3 en 4 zijn niet altijd even scherp te trekken. Dialoog en vertrouwen zijn belangrijke instrumenten bij deze zoektocht. De zoektocht gaat gepaard met een bewustwordingsproces dat de

overheid niet alles oplost en dat de gemeenschap zelf verantwoordelijk is voor het werken aan leefbaarheid en gemeenschapsontwikkeling.

De voorbeelden van projecten en voorzieningen in Peel en Maas die hierna beschreven worden laten zien op welke wijze met zelfsturing ontwikkelingen vorm en inhoud gegeven kunnen worden. In alle projecten klinkt door dat er niet zozeer oorzakelijk gedacht en gewerkt wordt (van probleem naar oplossing), maar dat er gedacht wordt vanuit de toekomst: hoe willen wij dat onze gemeenschap er over pakweg 10 jaar uitziet, en hoe kunnen we de realisatie van die droom, van die stip op de horizon in de tijd naar voren halen? Bevolkingsdaling en vergrijzing krijgen een vanzelfsprekende plek in deze processen van gemeenschapsontwikkeling. Bevolkingsdaling wordt vertaald in samenwerking; vergrijzing is geen negatief proces van ouder worden, maar een uitdaging tot gezond ouder worden. Vrijwilligerswerk wordt goed burgerschap. Krimpene gemeenten worden vitale gemeenschappen. Uiteraard veronderstelt dit een denken en handelen vanuit een nieuw waardensysteem, namelijk dat je gelooft in de kracht van de gemeenschap en de dialoog. De groei van dit nieuwe denken vraagt tijd en ruimte bij alle betrokken partijen. De voorbeelden van projecten en voorzieningen die hierna beschreven worden maken duidelijk dat in Peel en Maas deze ruimte daadwerkelijk beleefd wordt.

1. PROJECTKAART: BREDE SCHOOL BERINGE

Dialogoog

Vanuit de dialoog met het dorp is in 2004 door de bewoners een toekomstvisie ontwikkeld voor de kern Beringe, genoemd “De droom van Beringe”. Uit deze discussie is voortgekomen dat het dorp een brede school wilde. Een brede school gerealiseerd in de huidige school. Deze wens van het dorp is opgepakt door de onderwijs- en kinderopvangorganisatie. De samenwerking tussen deze maatschappelijke organisaties leverde niet het gewenste resultaat op. De behoefte aan een brede school is blijven sluimeren en in de loop van 2008 heeft het dorp het initiatief weer opgepakt. Een van de plannen uit de “Droom van Beringe”, namelijk de bouw van woningen in de oude school in het centrum van het dorp was in een vergevorderd stadium gekomen. De bewoners van Beringe vroegen zich af of hun advies over de brede school uit 2004 wel een goed advies was. Meer en meer zijn bewoners tot de overtuiging gekomen dat het clusteren van voorzieningen in het centrum belangrijk is en het hart van het dorp uitmaakt. Een school hoort bij het hart van het dorp en het bouwen van de brede school buiten het centrum van het dorp draagt niet of nauwelijks bij aan een levend dorpshart. Steeds meer kwamen er stemmen op om het oude schoolgebouw in het centrum van het dorp opnieuw te gebruiken voor de brede school. In de loop van de jaren was voor het dorp steeds duidelijker geworden dat in de brede school niet alleen onderwijs centraal zou moeten staan, maar de totale opvoeding van het opgroeiende kind in Beringe. Een opdracht voor zowel het dorp als voor de maatschappelijke organisaties. Een herbezinning op de plannen uit 2004 dus. Er ontstond een spontane handtekeningactie vanuit de bevolking voor het omvormen van het oude schoolgebouw tot brede school voor de gemeenschap. Beringe is vervolgens het gesprek aangegaan met de gemeente Helden en de maatschappelijke organisaties om de veranderde visie van het dorp ten aanzien van de plaats en inhoud van de brede school bespreekbaar te maken. Deze actie van de Beringse gemeenschap had succes. De

gemeente Helden, als eigenaar van het oude schoolgebouw, kwam tot de overtuiging dat in het kader van de ontwikkeling van de kern Beringe het de moeite waard was om ruimte te geven aan de nieuwe ideeën over de Brede School en de ruimte waarin een en ander zou moeten gebeuren. De eerdere plannen voor het oude schoolgebouw (woningbouw) werden opgeschort.

Vervolgens heeft het dorpsoverleg van Beringe de plannen voor de Brede School weer opgepakt en is samen met de maatschappelijke organisaties en de gemeente Helden om de tafel gaan zitten om de Brede School nieuw leven in te blazen en gezamenlijk te bekijken op welke wijze het gedachtegoed van Beringe om te zetten is in een Brede School, die functioneert als een bindende factor voor alle bewoners in de gemeenschap en een bijdrage levert aan de leefbaarheid in Beringe. Een nieuw haalbaarheidsonderzoek voor de Brede School in het oude schoolgebouw werd gestart.

Plan

In 2009 bleek uit het nieuw uitgevoerde haalbaarheidsonderzoek dat alle functies van de Brede School in het oude schoolgebouw konden worden gehuisvest, maar dat dit de kwaliteit van de randvoorwaarden van het pedagogisch didactisch klimaat niet ten goede zou komen. Opnieuw stilstand? Nee. Het dorpsoverleg heeft het ontwikkelen van de Brede School opnieuw aandacht gegeven in de dialoog van 2009 en in het leefbaarheidsonderzoek vragen gesteld over de brede school. Uit het eindverslag blijkt dat de bewoners van Beringe in grote meerderheid vinden, dat een brede school met daaraan gekoppeld meerdere functies ten behoeve van opgroeiende kinderen belangrijk is voor de Beringse gemeenschap en geven aan deze wens opnieuw prioriteit.

In de vervolgstappen van de dialoog is in 2009 met de gemeente afgesproken dat Beringe gefaciliteerd wordt om te komen tot een afgewogen plan om het onderwijs met aanpalende voorzieningen voor de komende 30 jaar goed in de Beringse gemeenschap weg te zetten. Expliciet wordt in dit kader aandacht besteed aan de naderende krimp en de consequenties hiervan voor de gemeenschap en meer in het bijzonder voor het onderwijs. De gemeenschap Beringe is in het proces leidend. De gemeente en de maatschappelijke organisaties zijn faciliterend en terughoudend.

Uitvoering

Het dorpsoverleg, Jeugdwerk Beringe, Prisma (onderwijsorganisatie voor primair onderwijs) en Vorkmeer (welzijnsorganisatie en kinderopvang) vormen de werkgroep Brede School Beringe. De gemeente is ambtelijk betrokken bij de werkgroep. De gemeente levert, net als de maatschappelijke organisaties, vanuit haar deskundigheid een bijdrage op de deelterreinen die de Brede School beslaan.

De werkgroep heeft een deskundig onderzoeksbureau aangetrokken voor het vervolgonderzoek. De wens van de Beringse gemeenschap is te komen tot een vitaal kindercentrum in het hart van de kern. De gemeenschap heeft aangegeven dat een school in het hart van de kern gebruik kan maken van de bestaande voorzieningen in de kern, zoals de sportvoorzieningen en de voorzieningen in het gemeenschapshuis, die aan de overkant van de straat liggen. De resultaten van het onderzoek zijn vervolgens een programma van wensen en een programma van functionaliteiten. Deze programma's worden vertaald in een adviesnota, waarin staat welke organisaties willen participeren, op welke wijze zij willen samenwerken, welke functies zij wensen en wat zij hiervoor nodig denken te hebben. Deze notitie wordt besproken met de werkgroep Brede School Beringe en voorgelegd aan de participerende organisaties in de Brede School Beringe. Na bespreking wordt de notitie ter goedkeuring voorgelegd aan het dorpsoverleg Beringe. De door het dorpsoverleg geaccordeerde notitie wordt hierna, namens de gemeenschap Beringe, aangeboden aan de gemeente Peel en Maas.

Naar verwachting wordt het resultaat verwoord in een raadsvoorstel in het najaar 2010.

Evaluatie

Het proces om te komen tot een Brede School is een langdurig proces geweest. Een proces waarin de kracht van de dialoog door en met de Beringse gemeenschap leidend is geweest en zorg gedragen heeft voor een veranderde zienswijze van het dorp. Een veranderde zienswijze, die Beringe heeft durven uitdragen, mede geïnspireerd door het succes dat het dorp eerder behaald had

bij het realiseren van het gemeenschapshuis. In de loop van het proces is de focus omgedraaid. De school dient niet het probleem rond de onderwijssituatie en de opvoeding op te lossen, maar het dorp. Het dorp is verantwoordelijk voor het opgroeien van het kind in het dorp.

Doorontwikkeling

De uitvoering om te komen tot een brede school is in eerste instantie in 2004 opgepakt door de maatschappelijke organisaties in Beringe. Het dorp was vertegenwoordigd in de werkgroep brede school door een afvaardiging vanuit het dorpsoverleg. Dit initiatief was in de eerste jaren gericht op een integrale voorziening op het terrein van onderwijs, kinderopvang en jeugdwerk. De insteek was met name gericht op de haalbaarheid van de exploitatie in het bestaande schoolgebouw.

In de loop van de tijd heeft het dorpsoverleg meer het initiatief genomen en de vraag “Wat willen wij als gemeenschap met onze kinderen en het onderwijs” centraal gesteld. Niet zozeer meer de samenwerking tussen organisaties op het terrein van onderwijs, kinderopvang en jeugdwerk was leidend, maar meer “Wat hebben wij als gemeenschap nodig om onze kinderen een goede start te geven?”.

De werkgroep Brede School is een onderdeel van het dorpsoverleg geworden. De positie van het dorpsoverleg is gaandeweg het proces van de laatste twee jaren veranderd. Gedurende het proces heeft het dorpsoverleg een steeds duidelijkere positie gekozen. Van volgend naar proceseigenaar van de schooldiscussie. Onder regie van het dorpsoverleg zijn de betrokkenen organisaties nu aan de slag met plannen voor het nieuwe kindcentrum. De maatschappelijke organisaties staan nu anders in het proces dan in de beginjaren. Zij erkennen het gegeven dat de gemeenschap leidend is.

Krimp en zelfsturing

Het thema krimp is in eerste instantie geen aanleiding geweest om de dialoog in de kern te voeren. Bij de planvorming van de huidige Brede School in Beringe wordt wel een relatie gelegd met krimp en de mogelijkheden die de te verwachten bevolkingsdaling biedt voor Beringe en de Brede School. Immers de Brede School dient voor jaren een antwoord te geven op de behoefte van de Beringse bewoners en niet alleen voor dit moment. Door de Beringse gemeenschap wordt ingezet op een toekomst gericht kindercentrum, dat mede een antwoord geeft op de toekomstige bevolkingsdaling. Krimp wordt niet ervaren als een bedreiging, maar gezien als een kans voor Beringe om op hun eigen wijze een antwoord te geven op de situatie in de toekomst.

2. PROJECTKAART: DORPSBUSJE KESSEL – KESSEL-EIK

Dialogoog

Vanaf 1 januari 2003 is in de regio Noord-Limburg het Collectief Vraagafhankelijk Vervoersysteem (CVV) operationeel onder de naam Deeltaxi Noord-Limburg. Het was een combinatiesysteem voor reizigers die aangewezen waren op het toenmalig WVG-vervoer en mensen die geen gebruik konden maken van het openbaar vervoer op plaatsen en tijdstippen dat het regulier openbaar vervoer niet (meer) functioneerde. In december 2006 is de Deeltaxi Noord-Limburg overgegaan in de Regiotaxi van Veolia Transport Nederland.

Hoewel in de basis de Deeltaxi en ook de huidige Regiotaxi een goede vervoermogelijkheid biedt voor bewoners in Noord-Limburg bleek deze voorziening in een aantal situaties toch minder geschikt. Een kenmerk van de Deeltaxi is dat reizigers samen met andere reizigers in een bus of taxi worden vervoerd. Dit betekent dat ze niet rechtstreeks naar hun bestemming gebracht hoeven te worden. Ook kan het zijn dat er nog andere klanten opgehaald dan wel afgezet dienen te worden. Daarbij is er een maximale omrijtijd van 30 minuten. Dit wil zeggen dat er, naast de rechtstreekse ritduur wanneer iemand rechtstreeks naar zijn bestemming zou worden gebracht, maximaal 30 minuten omgereden mag worden. Voor korte afstanden binnen de kern is dit geen ideale situatie. Het kwam dan ook meermaals voor dat een bewoner van een kern een rit had besteld bij de Deeltaxi Noord-Limburg en dat het vervoer te laat aanwezig was om bijvoorbeeld een kerkdienst of een begrafenisplechtigheid bij te wonen in de eigen kern. Dit was voor een aantal inwoners uit Kessel de directe aanleiding om te kijken of het mogelijk was om het systeem van regiobusjes te laten vallen en een eigen vervoerssysteem voor de kern te ontwikkelen.

Immers goed vervoer is een onmisbare schakel in de sluitende keten van zorg en welzijn in een kern, waardoor oudere bewoners in staat gesteld worden in de eigen omgeving te blijven wonen.

Plan

Toen een van de initiatiefnemers hoorde dat een busje, aangepast voor vervoer van gehandicapten, in de verkoop ging, zagen de initiatiefnemers een prachtige kans voor Kessel en Kessel-Eik. Ritten, door vrijwilligers uitgevoerd met een busje zouden een mooie aanvulling kunnen zijn op de deeltaxi.

Deze kans werd door de initiatiefnemers met enthousiasme, daadkracht en voortvarendheid aangepakt. Concreet: er werd aan de slag gegaan om het dorpsbusje te realiseren en wel zodanig dat de kern haar verantwoording neemt en dat dorpsbewoners de wat minder goed ter been zijnde en afhankelijk van vervoer zijnde mededorpsbewoners helpen. De gedachte van het oude noaberschap: “Er zijn voor je burens en onderling zorg dragen voor elkaar” is als uitgangspunt voor het realiseren van het dorpsbusje gekozen.

In de kern zijn sponsors gezocht voor het opknappen en onderhoud van het busje. Om als chauffeur voor het busje te rijden zijn dorpsbewoners als vrijwilliger geworven. Daarnaast is een projectplan opgesteld om voor de ontbrekende financiën voor de eerste startjaren, zoals benzine, wegenbelasting en de verzekering, provinciaal subsidie aan te vragen. Hiervoor was het wel nodig een stichting in het leven te roepen.

De doelstelling van de stichting is in de kern of in de directe omgeving vervoer verzorgen voor rolstoelhouders en 65 plussers die slecht ter been zijn en wonen in Kessel of in Kessel-Eik, in die situaties waar op reguliere wijze geen of moeilijk vervoer – tenzij tegen zeer hoge kosten – beschikbaar is.

Uitvoering

In de zomer van 2005 ontstond het idee. In november 2005 is gestart met het vervoeren van oudere dorpsbewoners met het busje. Op afroep brengt een aantal vrijwilligers mensen, die anders moeilijk ergens kunnen komen naar plekken in en direct buiten de kern.

Er wordt eveneens samengewerkt met zorgorganisaties in de regio. Zo zorgt het dorpsbusje er voor dat deelnemers van de dagvoorziening een paar keer per week thuis opgehaald worden en afgezet worden bij de dagvoorziening in

het dorp. Met het dorpsbusje kunnen ouderen gebruik maken van het eetpunt Sjuuf Aan in Kessel-Eik. Ook het boodschappen doen wordt niet vergeten. Via het dorpsbusje worden ouderen in staat gesteld zelf de boodschappen te doen en niet afhankelijk te zijn van familie of derden..

Indien mensen gebruik wensen te maken van het ouderenvervoer dan bellen ze met een centraal nummer van één van de vrijwilligers van de stichting. Deze vrijwilliger zorgt vervolgens voor de planning en geeft de planning door aan de dienstdoende chauffeur. Per week maken ongeveer 40 oudere inwoners van de twee kernen gebruik van het dorpsbusje. In de kernen Kessel en Kessel-Eik zijn 3 vrijwilligers actief als chauffeur. Een plaatselijke garage draagt zorg voor het onderhoud van het busje en voor de noodzakelijke jaarlijkse exploitatiekosten, zoals verzekering, wegenbelasting en benzine zijn sponsors in de kern gezocht.

Samenwerkingspartners bij de uitvoering van het dorpsbusje zijn de KBO (Katholieke Bond voor Ouderen, het kernteam Wonen Welzijn en Zorg, de zorginstelling en welzijnsinstelling Vorkmeer. Deze organisaties ondersteunen op vraag van de vrijwilligers het project dorpsbusje. Het dorp blijft leidend bij de organisatie en uitvoering van het dorpsbusje.

Doorontwikkeling

Analoog aan het dorpspecifieke vervoer in Kessel en Kessel-Eik is dit type vervoer ook in 2008 gerealiseerd in Grashoek. In Helden-dorp, Panningen en Meijel zijn bewoners uit het dorp in werkgroepen aan de slag met het opzetten van dorpspecifiek vervoer als een van de onmisbare schakels voor de leefbaarheid in een kern. Sponsors en vrijwilligers komen uit de betreffende kernen, waardoor benadrukt wordt dat de medeverantwoordelijkheid voor vervoer van bewoners van een kern, die rolstoelafhankelijk zijn of slecht ter been, mede ligt bij de kern en dat de kern in staat moet zijn deze verantwoordelijkheid op zich te nemen.

Krimp en zelfsturing

Dorpen krijgen in het kader van vergrijzing steeds meer te maken met vervoersafhankelijke mensen en het gegeven dat bestaande vervoersvoorzieningen minder dicht bij de mensen gerealiseerd worden. Er wonen steeds minder mensen in een dorp, die gebruik willen maken van openbaar vervoer, waardoor een algemene vervoersvoorziening al snel economisch onrendabel wordt. Vanuit het aspect gemeenschapsontwikkeling is het belangrijk dat alle bewoners van een dorp betrokken blijven in een gemeenschap. Het dorpsbusje is een praktisch, dicht bij huis blijvend antwoord op het geconstateerde probleem, en draagt bij aan de sociale cohesie in het dorp. Immers bewoners, die niet in staat zijn gebruik te maken van het reguliere vervoer, zijn door de inzet van het dorpsbusje, bememd door vrijwilligers uit het dorp en gefinancierd door sponsors uit het dorp, blijvend in staat deel te nemen aan de activiteiten in het dorp en blijvend in staat hun contacten te onderhouden.

3. PROJECTKAART: DAGVOORZIENINGEN

Dialogoog

Vanuit de leefbaarheidsdiscussies, die in alle dorpen van de gemeente Peel en Maas zijn gehouden, komt naar voren dat de inwoners van de gemeente Peel en Maas zolang mogelijk in de eigen omgeving willen blijven leven. In de periode 2002-2004 is in de gemeente Helden en later in de andere drie gemeenten van de regio Peel en Maas een behoefteonderzoek onder 55-plussers gehouden.

Doel van het onderzoek was te achterhalen welke behoefte senioren en gehandicapten in de gemeente hebben met betrekking tot wonen, welzijn en zorg.

Een van de kerkdorpen, waar deze dialoog met oudere inwoners is uitgevoerd, was Grashoek.

De uitkomsten in Grashoek gaven weer dat het overgrote deel senioren bij voorkeur zo lang mogelijk zelfstandig in het dorp wil blijven wonen en dat het gemeenschapshuis De Ankerplaats als centrale ontmoetingsplek uit zou kunnen groeien tot een steunpunt van waaruit zorg- en welzijnsdiensten geboden worden. Vanaf het begin was voor alle betrokkenen in Grashoek duidelijk, willen we oudere inwoners van Grashoek langer laten wonen in de kern, dan zal de gemeenschap zelf initiatieven dienen te ontplooiën om aan deze behoefte invulling te geven.

Plan

In het begin van deze eeuw was het een normale zaak dat in de gemeente Helden mensen met een AWBZ-indicatie gebruik maakten van een dagvoorziening, centraal gelegen in het verzorgingshuis in Panningen. Mensen met een welzijnsindicatie maakten gebruik van een ontmoetingsmogelijkheid (inloop- en huiskamerprojecten) in het eigen dorp. Naar aanleiding van de dialoog in het dorp wilde de gemeenschap Grashoek een voorziening creëren, waaraan alle oudere bewoners van Grashoek zouden kunnen deelnemen. Om

deze reden is in 2005 in Grashoek een experiment opgezet om te komen tot een integrale dagvoorziening voor ouderen. Een integrale dagvoorziening betekende voor het experiment deelnemers met een ABWZ-indicatie, maar ook deelnemers zonder deze indicatie. Een werkgroep bestaande uit vertegenwoordigers van belangengroeperingen uit het dorp, het stichtingsbestuur van het gemeenschapshuis, Vorkmeer en Proteion Thuis heeft het plan voor een integrale dagvoorziening in het gemeenschapshuis uitgewerkt. Een integrale dagvoorziening, waarin voldoende ondersteuning geboden wordt aan alle deelnemers en de zorgorganisatie en welzijnsorganisatie samenwerken met vrijwilligers uit het dorp om de gewenste ondersteuning te realiseren.

Uitvoering

De werkgroep dagvoorziening Grashoek heeft met behulp van een korte vragenlijst de behoefte aan een dagvoorziening onder senioren van Grashoek geïnventariseerd. De uitslag gaf voldoende gegevens om het experiment dagvoorziening in Grashoek verder te ontwikkelen. Vanaf het begin was duidelijk dat de gemeenschap Grashoek een bijdrage wilde leveren bij de uitvoering van de dagvoorziening. Immers de gemeenschap onderstreepte de wens van de oudere inwoners om zodanig voorzieningen te creëren, dat ouderen in staat gesteld worden langer in de eigen omgeving te blijven wonen. Voor de uitvoering van de activiteit zijn vrijwilligers gezocht binnen de gemeenschap en vijftien bewoners van Grashoek reageerden positief op deze oproep. Deze vrijwilligers worden bij hun werkzaamheden ondersteund door zowel Vorkmeer als de zorgorganisatie.

In maart 2005 is de dagvoorziening officieel van start gegaan. In maart 2010 is het vijfjarig jubileum samen door de vrijwilligers en de bezoekers van de dagopvang gevierd. De dagvoorziening is anno 2010 gegroeid naar vijf dagdelen waaraan maximaal 12 deelnemers per dagdeel deelnemen.

De ervaringen tot nu toe leren dat de deelnemers allemaal (oud) inwoners van Grashoek zijn. Zij hebben het erg naar hun zin, blijven, door het integrale uitgangspunt, deel uitmaken van dezelfde groep ongeacht of ze meer zorg

nodig hebben. Als vanzelfsprekend helpen mobiele ouderen de andere minder mobiele deelnemers in de groep. Voor de vervoersafhankelijke deelnemers van de dagvoorziening wordt het dorpsbusje van Grashoek ingezet.

De deelnemers genieten tussen de middag van een maaltijd die in de keuken van De Ankerplaats door vrijwilligers uit Grashoek wordt klaargemaakt. Een samenwerking met de eettafel Grashoek; een voorziening die oudere inwoners van Grashoek in staat stelt wekelijks te genieten van een maaltijd en elkaars gezelschap. Op die dag gebruiken de deelnemers van de dagvoorziening samen met de deelnemers van de eettafel gezamenlijk de maaltijd.

Evaluatie

In de loop van de tijd zijn binnen de gemeente Peel en Maas een scala aan dagvoorzieningen ontstaan. De belangrijkste dagvoorziening is de dagvoorziening, die geleid wordt door en in het dorp. De zorg is terug in het dorp, waar ze van oudsher thuishoort, maar nu gegoten in een moderner jasje.

In de loop van de tijd is eveneens duidelijk geworden dat de dagvoorziening in het dorp consequenties heeft voor de bestaande protocollen en regelgeving.

De creatieve oplossingen en een praktische benadering in het dorp, maken dat protocollen en regels niet langer leidend zijn, maar ondersteunend. De rol van de professionele organisaties is in de loop van het proces steeds kleiner geworden. Zij zijn ondersteunend op deelterreinen geworden. De organisaties zijn een veilige achterwacht voor de vrijwilligers in de dagvoorziening.

Doorontwikkeling

De gemeenschap Grashoek is verantwoordelijk voor de organisatie van de dagvoorziening. Het dorp is dus leidend en de maatschappelijke organisaties zijn ondersteunend. Grashoek ziet de dagvoorziening als iets van het dorp. Een voorziening, die gebruikt wordt door oudere bewoners en verzorgd wordt door bewoners uit Grashoek. Een voorziening die van het dorp is, omdat het dorp de verantwoordelijkheid op zich heeft genomen. De dagvoorziening, zoals ontwikkeld in Grashoek, is verder uitgezet in meerdere kernen van de gemeente Peel en Maas. In de loop van de tijd zijn de rol en positie van de bewoners in dit proces eveneens veranderd. In Grashoek was het nog een voorzichtige eerste poging van het dorp om het initiatief verder uit te werken samen met de maatschappelijke organisaties. In de kernen, die later zijn gevolgd is het dorp steeds sterker de opdrachtgever geworden van de dagvoorzieningen en hebben maatschappelijke partners duidelijk moeten aangeven wat zij op dit terrein voor de kern willen en kunnen betekenen. Dorpen hebben ook van elkaar geleerd, hetgeen tot uiting komt in de samenwerkingsovereenkomsten die op het terrein van dagvoorzieningen afgesloten worden tussen het dorp en de maatschappelijke partners. De rol van opdrachtgever en opdrachtnemer is steeds sterker uitgewerkt.

De dagvoorziening in het dorp is een voorziening die niet meer weg te denken is in een kern binnen de gemeente Peel en Maas. Zij leveren een duidelijke bijdrage aan de gemeenschapsontwikkeling in het dorp. Dat dorpen in deze hun maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen is duidelijk. Er zijn op dit moment meer vrijwilligers voor een dagvoorziening dan strikt genomen nodig zijn.

Het zorgkantoor en de gemeente Peel en Maas hebben bij het Ministerie van VWS ruimte gevraagd om te experimenteren met integrale dagvoorzieningen; ook als die niet altijd stroken met de huidige en bestaande (financiële) kaders en regelgeving. De kracht zit hem in deze regels los te laten en in overleg met het dorp en de maatschappelijke organisaties op zoek te gaan naar (integrale) dagvoorzieningen die passen in de lokale context.

Krimp en zelfsturing

In de dialoog en het oppakken van activiteiten zoeken dorpen naar manieren om leefbaarheid voor ouderen in het eigen dorp te handhaven en of te verbeteren. Er wordt door dorpen geanticipeerd op krimp. Van een toekomstige opgave wordt een kans gemaakt en er wordt gezocht naar praktische, dicht bij huis zijnde oplossingen. In dit proces van ontdekken in het dorp dienen maatschappelijke organisaties nooit het initiatief over te nemen, maar dienen zij hun deskundigheid in te zetten om het dorp te ondersteunen bij de ontwikkelingen.

4. PROJECTKAART: INTERNATIONALE EETTAFEL

Dialogoog

Een paar jaar geleden zijn een drietal vrouwen in Panningen gestart met eens in de veertien dagen met elkaar te koken en vervolgens het resultaat gezamenlijk te nuttigen. Dit gebeurde bij een van de vrouwen thuis. Meerdere vrouwen toonden belangstelling en de groep groeide langzaam uit tot een groep van vijf á tien vrouwen. Dit was het moment om het koken thuis over te plaatsen naar de keuken van de welzijnsorganisatie Vorkmeer. Hierdoor ontstond de mogelijkheid om uit te breiden. De groep vrouwen bestond niet langer alleen uit Marokkaanse vrouwen, maar steeds meer vrouwen uit diverse landen, zoals Iran, Indonesië, Polen, Turkije, Kosovo, China en Nederland gingen deel uitmaken van de kookclub, die van buitenaf al snel “de internationale eettafel” genoemd werd.

De kookclub is een initiatief ontstaan vanuit vrouwen en in de loop van de tijd verder uitgewerkt.

Plan

Een echt plan van aanpak is voor de internationale eettafel nooit uitgewerkt. Er is gewoon begonnen omdat drie vrouwen het initiatief voor zich zelf genomen hebben. De groei van deelnemers is vanzelf gegaan. Met name door mond op mond reclame. De diversiteit aan activiteiten is eveneens spontaan gegaan. Als de mogelijkheid van een activiteit geopperd wordt, wordt vervolgens door de groep zelf gekeken of deze uitvoerbaar is. Je kunt dus spreken van een groeiscenario, zowel naar het aantal deelnemers als naar de variëteit in activiteiten. In 2009 is de kookclub uitgegroeid tot 45 vrouwen.

Uitvoering

Elke laatste zaterdag van de maand komt de internationale eettafel bij elkaar. Rond twee uur 's middags begint een klein groepje (op toerbeurt) met het klaarmaken van een maaltijd. De maaltijd bestaat altijd uit typische gerechten uit het land van herkomst. De bijeenkomst is belangrijk voor de vrouwen. Meestal komen in de loop van de middag steeds meer vrouwen binnen druppelen, om de recepten te leren bereiden, mee te helpen of gezellig te praten met andere aanwezigen. Het leren van elkaars eetculturen is een belangrijk element van de internationale eettafel. Om een uur of zes, zijn alle vrouwen aanwezig en staan de gemaakte gerechten opgediend op tafels in de ontmoetingsruimte, die onderdeel is van de keuken.

Na het eten wordt er opgeruimd; de tafels worden aan de kant geschoven en er ontstaat een gezellig samenzijn, waar iedereen op zijn eigen manier van geniet.

De sfeer in de groep is heel ongedwongen. Er wordt nauwelijks gepraat over geloof en cultuur. Er wordt zeker niet gepraat over de verschillen tussen de culturen. Er wordt gesproken over onderwerpen die vrouwen boeien en dit is niet afhankelijk van de verschillen in culturen.

De kookclub doet meer dan koken alleen. Er zijn gezamenlijke uitstapjes, er is een kookboek gemaakt met recepten vanuit diverse culturen en meerdere vrouwen worden betrokken bij de eettafel door onder andere de resultaten van de kookkunst (kookboek) te presenteren in de plaatselijk supermarkt en vrouwen uit te nodigen recepten aan te leveren en deel te nemen aan de internationale eettafel.

De kosten voor de eettafel worden gedragen door de vrouwen. Er is een vaste bijdrage per maand. Hiervan worden de maaltijden en de huur van de keuken betaald. De rest van de maandelijkse bijdrage gaat in een potje, waarvan de andere activiteiten, zoals de uitstapjes betaald worden.

Evaluatie

In de loop van 2009 dreigde de internationale kooktafel onder te gaan aan haar eigen succes. Al hoewel de vrouwen eigenlijk het geheel niet wilden structuren, is dit toch enigszins gebeurd, om het zicht op het totaal te kunnen behouden. De financiële organisatie is uitbesteed aan Vorkmeer; de deelname is niet meer geheel vrijblijvend, omdat per keer aangegeven moet worden of de activiteit wel of niet bezocht wordt. Er is een maximum gesteld aan het aantal vrouwen, dat kan deelnemen aan de eettafel.

Doorontwikkeling

(Spontaan) ontstane ideeën worden verder uitgewerkt en aangepakt. Planmatig gebeurt dit niet. Er is inmiddels een tweede groep ontstaan, omdat vanuit de gemeenschap de wens tot deelname bleef komen en de groep vervolgens te groot zou worden om nog voldoende spontaan te blijven.

Naar buiten toe wordt uitgedragen dat iedereen kan starten met een initiatief en dat het goed is niet afhankelijk te zijn van maatschappelijke organisaties, maar zelf het initiatief te nemen, waardoor er een aantal activiteiten kan ontstaan die een bijdragen leveren aan (internationale) gemeenschapsontwikkeling en verbondenheid.

Krimp en zelfsturing

Economische problemen en behoeften aan nieuwe arbeidskrachten (krimp) maakt “immigratie” noodzakelijk. Deze nieuwe bewoners van de gemeente Peel en Maas laten zien dat zij uitstekend in staat zijn hun verlangen naar gemeenschapsvorming om te zetten in concrete activiteiten. De internationale eettafel is geen resultaat van een aanbod door derden om te werken aan de integratie van verschillende bevolkingsgroepen, maar een resultaat van zelfsturing, het samen nadenken over oplossingen, deze vervolgens aanpakken en hierbij tevens gebruik maken van de diverse talenten, die mensen hebben. Bij de internationale eettafel staat ontmoeting centraal. Een activiteit waarin centraal staat de verbondenheid met elkaar, het elkaar waarderen en het samen vieren van de ontmoeting en hiervan te genieten.

5. PROJECTKAART: VAN DORPSRAAD NAAR DORPSOVERLEG

Dialogoog

In de jaren 70 zijn op de golven van de emancipatie en democratisering initiatieven ontstaan om dorpsraden op te richten. Deze dorpsraden kregen al snel politieke belangstelling. Het gebeurde in een tijd dat inspraak nog gelijk stond aan het informeren van bewoners over genomen besluiten. De inspraakverordening bij het sociaal culturele programma werd als zeer vernieuwend ervaren, maar uiteindelijk was die vooral gericht op het bereiken van rechtmatigheid.

De verordening op de dorpsraden uit 1982 regelde hoe vaak het college op bezoek kwam, één keer per jaar. Het benoemde ook de onderwerpen die aan de orde konden komen en dat waren uitsluitend ruimtelijk fysieke zaken. Ook regelde de verordening het democratisch principe, de dorpsraadleden moesten worden gekozen gelijktijdig met de gemeenteraadsverkiezingen.

De dialoog die als gevolg van deze verordening op gang kwam werd al snel gedomineerd door de politieke agenda van de actieve politieke partijen. Het college bepaalde de agenda en regelde vaak via politieke belangenbehartiging de antwoorden van het dorp.

De belangstelling om in de dorpsraden actief te zijn liep snel terug en begin jaren negentig waren er nauwelijks genoeg kandidaten om zitting te nemen. Er viel dus niets te kiezen.

De dorpsraden waren sterk gericht op de overheid en dat was gelet op de verordening met een limitatief aantal onderwerpen ook niet anders mogelijk.

De gemeente constateerde in de eerste helft van de jaren negentig feitelijk het failliet van de dorpsraden. Het symptoom was de afgenomen belangstelling, de oorzaak lag dieper. De dorpsraden manifesteerden zich steeds meer als een eigen entiteit. Die rol kregen ze opgedrongen van de bewoners. Die claimde in de richting van de dorpsraden gelijkheid, als dorp x iets krijgt moeten wij dat

ook krijgen. En dorpsraad, jullie zijn er voor om dat te regelen. De aandacht kwam daardoor zeer nadrukkelijk te liggen bij de relatie met de gemeenten. De gemeente op haar beurt dacht van binnen uit. Dus niet het belang van de bewoner en het dorp stond voorop maar het belang van de gemeente, keurig ondergedompeld in de façade van wij hebben kennis en weten wat goed is voor jullie.

Dat veroorzaakte een dubbel probleem voor de dorpsraden, bij de gemeente waren ze de zeur en in het dorp kwamen ze volledig geïsoleerd te staan. En ondanks alle goede bedoelingen was dat mechanisme veel krachtiger dan het vermogen dit om te buigen.

De gemeente analyseerde dit probleem en gaf aan dat zij het proces van gemeenschapsontwikkeling wilde ondersteunen. Dus niet de relatie met de gemeente centraal stellen maar de vraag wat het dorp nodig heeft.

De verkiezingen werden in de tweede helft van de jaren negentig niet meer gehouden. De vraag aan de dorpen om na te denken over de eigen toekomst leverde voorsnog verbrokkelde initiatieven op.

In 1998 kwam er pilot geld vanuit een rijksregeling. De gemeente Helden bedong procesgeld en ging aan de slag om de dorpsraden te begeleiden.

De gemeente Helden besloot in de ontwikkelingsvisie 2000 de leefbaarheid in de kernen als speerpunt van gemeentelijk beleid te nemen. De gemeente Helden gaat in deze visie er vanuit dat de inwoners van de kernen zelf het draagvlak vormen van de ontwikkelingen in een kern. De dorpsraad kan functioneren als motor om de discussie over de gewenste toekomst van de kern gestalte te geven en te werken aan het zelfsturend vermogen van de kern. De visie van de gemeente Helden is dat de sociale cohesie in de kernen van Helden centraal staan. De gemeente zet, vanuit de kracht van de emancipatie en individualisering, in op kwaliteit van het samenleven in de kernen te verbeteren en te behouden. De vorm is dialoog tussen mensen gericht op overeenstemming. Dit uitgangspunt betekent een herpositionering van de rol van de dorpsraden. Van een brugfunctie naar de gemeente naar een dialoog functie in het dorp. Dorpsraden worden ondersteund in de overgang van “raad” naar katalysatoren van initiatieven vanuit de gemeenschap. Voor deze ondersteuning wordt een “dorpsondersteuner” ingezet vanuit de welzijnsinstelling Vorkmeer.

In 2001 volgt een logische stap voor de gemeente Helden. Het intrekken van de Verordening op de dorpsraden uit 1982. De gemeente Helden ging werken vanuit doelen en kwam los van regelstructuur. Dit droeg bij aan het ervaren van ruimte en vertrouwen. Het motto van de gemeente Helden hierbij is: “eerst ondervinden, dan structureren”.

Plan

In 2001 heeft de gemeente Helden Vorkmeer (welzijnsinstelling) in de gelegenheid gesteld een beroepskracht aan te stellen ter ondersteuning van de dorpsraden bij de aanpak van leefbaarheid in de kleinen kernen. Deze medewerker wordt specifiek ingezet om kernen te helpen het vermogen te ontwikkelen om te komen tot zelfsturende processen.

In een plan van aanpak verwoordt Vorkmeer in 2001 haar uitgangspunten ten aanzien van de beoogde ondersteuning.

- Integraal werken
- Onderscheiden van strategische, tactische en operationele doelstellingen
- Het opstellen van plannen en het afwegen van belangen en tevens het praktisch samenwerken van instellingen
- Participatie van burgers impliceert mee-weten, mee-denken, mee-beslissen en mee-doen. Het betekent dus meer als alleen mee-vergaderen. Het is zelf - kunnen - doen.
- Vanuit de expertise opbouwwerk zet Vorkmeer in. Bij deze inzet zal niet geschroomd worden van de ingesleten paden af te wijken, te experimenteren en de nodige creativiteit te gebruiken.

Het opbouwwerk functioneert tevens vanuit het belang van communicatie als coördinatiepunt tussen de partijen met als inzet de permanente afstemming te waarborgen.

Uitvoering

De in dienst genomen dorpsondersteuner bij Vorkmeer is gestart met zijn oriëntatieronde in de kernen van de gemeente Helden. Het eerste jaar is hij actief geweest in drie van de zes kernen. Deze drie kernen hebben op hun eigen wijze gewerkt aan het proces van leefbaarheid en zelfsturing door te werken aan het ontwikkelen van een ontwikkelingsvisie voor de eigen kern. Zoveel mogelijk bewoners zijn betrokken bij de leefbaarheidsdiscussie. Twee kernen hebben onder leiding van de dorpsraad en de dorpsondersteuner gedurende discussieavonden gesproken over leefbaarheidsthema's zoals bestaanszekerheid, voorzieningenniveau, woonklimaat, sociaal klimaat en bestuurlijk klimaat (betrokkenheid bij lokale besluitvorming). Het resultaat is verwoord in plannen voor de kern. In de derde kern is het initiatief tot een leefbaarheidsdiscussie genomen door de gemeente, omdat de dorpsraad niet meer functioneerde. Bewoners zijn uitgenodigd zitting te nemen in een klankbordgroep en deze groep heeft de situatie aan de hand van de leefbaarheids-thema's in de kern besproken. Resultaat was een ontwikkelingsplan voor de toekomst en een start van een dorpsoverleg.

Uitgangpunt bij de werkzaamheden in twee kernen waren de bestaande dorpsraden. Deze dorpsraden zijn vanaf het begin actief betrokken in het veranderingsproces en gericht ondersteund om van raad uit te groeien naar een dorpsoverleg. Gedurende het proces is de opvatting van de dorpsraad over haar rol en taak dan ook veranderd. Er wordt niet meer gesproken over een dorpsraad als belangenbehartiger van wensen/problemen van een kern, maar een overleg, dat bewoners aanzet om zelf de schouders onder zaken te zetten, die zij willen aan pakken. De dorpsraad is geen spreekbuis meer voor de kern en de gemeente. Het aanspreken van bewoners op de eigen verantwoordelijkheid en hun kwaliteiten is uitgangpunt van werken geworden. Er is geen sprake meer van een dorpsraad met een beperkt aantal leden, maar een dorpsoverleg waarbij meerdere bewoners, hetzij kort of lang, actief zijn betrokken. Veelal gebeurt dit nu in werkgroepen, die werken aan een speciaal thema of probleem.

Evaluatie

Gedurende de laatste jaren is het evalueren van de resultaten van zelfsturing en het proces van dorpsraad naar dorpsoverleg vaker aan de orde geweest. In een evaluatie uit 2009 zijn de navolgende conclusies te trekken.

- Zelfsturing heeft grond gevat in de kleine kernen en is een succes. Zelfsturing in de wijken van de grotere kernen is in een opstartfase.
- Er is een nieuwe dynamiek ontstaan, waardoor het aantal bewoners dat direct bij de processen in de kern betrokken is, sterk gegroeid is.
- Maatwerk per kern staat centraal.
- De dorpsoverleggen zijn gegroeid in hun rol. Er wordt meer dan ooit gecommuniceerd tussen alle partijen.
- De processen hebben tijd nodig. Bewoners ervaren dat het eigen bereikte, eigen verdienste is.

Ook van belang is te constateren dat er sprake is van een tweede en derde generatie plannen. Na 2000 zijn de projecten die in de plannen zijn opgenomen nagenoeg allemaal uitgevoerd. De opvolgende cycli van visie en uitvoering van plannen, evalueren en visie, uitvoeren etc. duidt op een belangrijk aspect: de gemeenschappen groeien in mentaal en sociaal opzicht. Ieder in een eigen ritme en naar eigen vermogen.

Doorontwikkeling

Omdat de gemeente Helden per 1 januari 2010 is gefuseerd met de gemeenten Maasbree, Meijel en Kessel is in de voorfase tot deze fusie in de verschillende kernen gewerkt aan een dialoog met bewoners. In alle kernen is de dialoog met ondersteuning van Vorkmeer op gang gebracht. Deze dialoog heeft visies opgeleverd van de dorpen. Vanuit deze rapportages zijn de kernen vervolgens aan de slag gegaan met het maken van concrete plannen voor de kern.

Gemeenschappen bestaan uit bewoners, die een achtergrond hebben en ervaringen opdoen in de dagelijkse praktijk en werksituatie en die deze achter-

grond en werkervaring meenemen in hun contacten met andere bewoners, de maatschappelijke organisaties en de gemeente. Bewoners die goed in staat op te komen voor hun belangen. Er zijn op dit moment dorpsoverleggen, die aangeven de door de gemeente beschikbaar gestelde financiën voor ondersteuning zelf te willen ontvangen, zodat zij deze kunnen besteden aan ondersteuning op maat. Dit vraagt om een andere benaderingswijze door de maatschappelijke partners en een meer gericht antwoord op de vraag naar ondersteuning.

Krimp en zelfsturing

De leercyclus die de dorpen doorlopen, hebben een heel grote impact op de wijze waarop met vergrijzing, ontgroening en krimp wordt omgegaan. Doordat de dorpen toekomst gericht plannen maken wordt daarin, vaak expliciet, opgenomen hoe om te gaan met de demografische ontwikkeling. En die discussie is heel reëel, daar waar overheden nog bezig zijn te redeneren hoe ze groei kunnen vasthouden hebben de gemeenschappen al vanaf begin jaren 2000 ingezet op nieuwe vormen van sociale cohesie voor alle bevolkingsgroepen. De realiteitszin van de dorpen is heel groot. Geen huizen claimen voor bewoners die er toch niet bijkomen. Wel discussies voeren over bijvoorbeeld de vraag hoe het dorp de jeugd die er wel is kan opvoeden, thuis, op straat, in de vereniging en op school. Vanuit de heelheid van een dorp en haar inwoners wordt gedacht en plannen gemaakt voor de toekomst. Het effect van deze zichzelf versterkende leercyclus is een dorp met veel meer zelfvertrouwen welke op tal van terreinen het eigenaarschap van ontwikkelingen terugvragen van de overheid en maatschappelijke partijen. De overgang van dorpsraad naar dorpsoverleg en het oppakken van de dialoog rol via de methodiek van communicatieve zelfsturing vanaf het jaar 2000 is symbolisch voor deze ontwikkeling.

6. PROJECTKAART: BUURT AAN ZET

Dialogoog

Eind 2005 constateerde een paar actieve bewoners van de wijk In de Pas in Panningen dat zij bij de gemeente en andere organisaties met hun vragen vast liepen. Ze kregen nauwelijks gehoor. De bewoners organiseerden vervolgens een buurtbijeenkomst, die de naam “Lekker los” mee kreeg en waarin het thema veiligheid centraal gesteld werd. Uit de buurtbijeenkomst kwam naar voren dat een buurtpreventieproject een mogelijke uitkomst zou bieden voor de door de bewoners geconstateerde problemen op het terrein van veiligheid. Met deze boodschap zijn de initiatiefnemers naar de gemeente gestapt. De gemeente Helden zag een buurtpreventieproject niet direct zitten, maar gaf aan haar medewerking te verlenen indien preventie niet als insteek zou worden gekozen voor het zoeken naar oplossingen, maar bijvoorbeeld de insteek via leefbaarheid, namelijk het aanspreken van medeburgers op hun verantwoordelijkheid en creativiteit.

Tegelijkertijd constateerde de gemeente dat in de grote kernen binnen de gemeente de zelfsturing onvoldoende van de grond kwam; zo was in Helden-Dorp de dorpsraad bij de werkzaamheden rond het gemeenschapshuis alleen als spreekbuis blijven functioneren en lukte het in Panningen niet het kern-team voor Wonen, Welzijn en Zorg te starten. In het coalitieprogramma van 2006 werd besloten een extra impuls te geven aan zelfsturing in de grotere kernen Panningen en Helden-Dorp. Vorkmeer kreeg van de gemeente Helden de opdracht een projectplan op te stellen voor wijkontwikkelingswerk in de kernen Panningen en Helden-Dorp. Het beoogde doel hiervan was het introduceren van haalbare vormen van zelfsturing, waardoor mensen in betrokkenheid op elkaar richting geven aan en verantwoordelijkheid nemen voor de inrichting van hun directe woon- en leefomgeving. De methodiek diende een bijdrage te leveren aan het terugbrengen en verstevigen van de sociale cohesie en leefbaarheid in buurten en wijken.

Plan

In haar projectplan stelde Vorkmeer voor de ABCD-methode (Asset-Based Community Development) en noemde de werkzaamheden Buurt aan Zet. De kern van de methode is dat bewoners zelf de agenda bepalen en sturen, gebaseerd op de capaciteiten van de bewoners.

In de praktijk is vervolgens het plan aangepast. De eigenheid van de wijk is centraal gesteld, waardoor de wijken een eigen proces hebben gevolgd bij het op gang brengen van de zelfsturing. Globaal zijn er drie lijnen te herkennen, waarlangs in de wijken een start gemaakt is met het ontwikkelen van zelfsturing:

- Proberen te anticiperen op bestaande gegevens in de wijk: bijvoorbeeld het opzoeken van bewoners bij een vindplaats. Een goed voorbeeld hiervoor is de school. Hier komen regelmatig ouders bij elkaar om hun kinderen op te halen en ontstaan gesprekken over de buurt. Bewoners, die via deze gesprekken bereid waren iets te doen voor de wijk werkten samen in een werkgroep, die een enquête in de wijk uitzette, discussieavonden organiseerde en vervolgens ontstonden themawerkgroepen bememd door belangstellende en meedenkende wijkbewoners.
- Organiseren van ontmoetingsactiviteiten in de wijk, waarna gesprekken volgden; vervolgens een enquête, discussiebijeenkomsten en het formeren van themawerkgroepen.
- Het uitzetten van een enquête als beginpunt, waarna discussiebijeenkomsten werden georganiseerd en vervolgens de werkgroepen op thema's.

Uitgangspunt bij alle drie de lijnen is het constant bewoners blijven zoeken bij de activiteiten/werkgroepen en hen aanspreken op hun talenten. Buurt aan Zet creëert een “podium” om gesprekken op gang te brengen tussen bewoners en met gemeente en andere maatschappelijke partners.

Primaire doelgroep van Buurt aan Zet zijn de bewoners. Binnen elke wijk zijn echter ook tal van organisaties actief. In de gouden driehoek van zelfsturing belangrijke maatschappelijke partners. Deze organisaties, die ieder op hun eigen wijze specialismen hebben die onmisbaar zijn voor een goede samen-

werking en een leefbare buurt zijn eveneens betrokken bij het project Buurt aan Zet. Organisaties, die betrokken zijn, zijn naast Vorkmeer, Wonen Helden, Prisma (primair onderwijs), politie en de gemeente. Deze krachtenbundeling is onderschreven via een convenant “Buurt aan zet”.

Uitvoering

In de kernen Helden-Dorp en Panningen zijn diverse initiatieven gestart. We werken hier twee wijken nader uit, namelijk de Riet en Panningen Zuid.

De Riet

Naar aanleiding van een kick-off bijeenkomst in een andere wijk is vanuit de buurtvereniging De Kronkel een groep mensen opgestaan die de kar van Buurt aan Zet wil trekken. Deze initiatiefnemers organiseren als eerste in het voorjaar van 2008 een kick-off bijeenkomst met als centrale thema veiligheid en met medewerking van de organisaties. Als vervolg op de kick-off bijeenkomst is een stickeractie georganiseerd om de aandacht te vragen voor de verkeerssnelheid in de wijk. Hierna volgde een enquête onder de bewoners, waaraan minder bewoners hebben deelgenomen dan gehoopt. Er is wel voldoende belangstelling vanuit de bewoners om mee te denken en te werken aan de leefbaarheid in de buurt. Er zijn twee bewonersavonden georganiseerd en besloten is aan de navolgende thema's te werken: verkeer en veiligheid; groenvoorziening en speelveldjes en sociale betrokkenheid/veiligheid. Vervolgens zijn drie werkgroepen, waarin 16 wijkbewoners actief zijn, met hun eigen thema aan de slag gegaan en hebben initiatieven en actiepunten bedacht en uitgezet. Zo heeft de werkgroep verkeer en veiligheid samen met de gemeente wijkschouwen georganiseerd. De uitkomsten van deze wijkschouwen, samen met informatie en ervaringen vanuit de wijk, vormen het vertrekpunt voor verdere acties. Er zijn zeven aandachtspunten benoemd en deze zijn leidend voor de vervolgwerkzaamheden. De werkgroep groenvoorziening en speelveldjes heeft een negental aandachtspunten in de wijk benoemd en deze

voorgelegd aan de gemeente. Als gevolg van dit gesprek is het groen bij de bibliotheek gesnoeid (onveilig gevoel). Verder wordt gewerkt aan het oppakken van twee ideeën, namelijk een schouw langs speelveldjes en plantsoenen en een zwerfvuilactie. In de derde werkgroep staat de sociale cohesie centraal. Als eerste is deze werkgroep gestart met een “groetactie”. Er zijn ansichtkaarten gemaakt, die in 2009 in de wijk zijn verspreid. De kaart had de boodschap om elkaar in de wijk te groeten en daarmee de sociale cohesie te versterken.

Vanaf het begin heeft de initiatiefgroep van De Riet aan alle partners aangegeven dat zij leidend zijn. De initiatiefgroep heeft voor zichzelf een beeld geschetst wat zij wil betekenen in en voor de wijk. Het gaat hierbij vooral om ontmoeting, zelfverantwoordelijkheid en samenwerking.

De werkgroepen zijn in eerste instantie gericht op hun eigen thema en uitvoering van acties. Zij zoeken samenwerking en onderhouden contact met partijen zoals de gemeente, bedrijven en organisaties in de eigen wijk en groepen uit andere wijken. In korte tijd zijn verschillende initiatieven in de wijk ontplooid, met wisselend succes, maar wel zodanig dat steeds meer buurtbewoners betrokken raken bij het project Buurt aan Zet.

Panningen-Zuid:

Vanuit individuele contacten van het opbouwwerk met wijkbewoners is begin 2008 een initiatiefgroep gestart die zich wil inzetten voor de leefbaarheid van de buurt. Deze initiatiefgroep heeft een leefbaarheidsenquête uitgezet. Tijdens de bewonersbijeenkomsten is duidelijk geworden dat bewoners leefbaarheid een belangrijk item vinden om samen mee aan de slag te gaan. Er komen werkgroepen voor aparte thema's, zoals speeltuinen, verkeersveiligheid en groenvoorzieningen. De ontvangen signalen worden door bewoners omgezet in actiepunten. De werkgroepen gaan voor resultaat. Een ander kenmerkend aspect van Panningen-Zuid is dat er veel aandacht is voor communicatie en samenwerking: in de wijk, met andere wijken en met andere partijen en organisaties. Zo wordt er gewerkt aan een website en is een samenwerking op gang gebracht tussen de bewoners, de Kerk en de

Moskee. Inwoners weten steeds beter zelf hun weg naar andere partijen te vinden voor informatie en samenwerking. Belangrijke aspecten als het gaat om zelfsturing. In Panningen-Zuid is in 2009 besloten alle werkzaamheden en initiatieven van Buurt aan Zet in de wijk onder te brengen in een stichting, die de naam Burgerinitiatief Panningen meekrijgt.

Evaluatie

In 2009 en 2010 hebben de bewoners in samenwerking met Vorkmeer evaluatierapporten opgesteld. Geconstateerd is dat het in alle wijken beweging is ontstaan. In de ene wijk iets meer dan in de andere. Maar overal komen bewoners in beweging om samen met andere bewoners en/of maatschappelijke partners knelpunten aan te pakken en/of activiteiten te organiseren, waarin de onderlinge betrokkenheid centraal staat. Gezamenlijk is men op ontdekkingstocht gegaan. Er is een samenwerking ontstaan tussen de wijkgroepen onderling. Gezamenlijke thema's op het terrein van onder andere verkeersveiligheid komen op gang. Men wil van elkaar leren.

Het door Vorkmeer uitgewerkt werkplan is geen strakke leidraad geweest voor de verschillende bewonersinitiatieven omdat al snel duidelijk wordt dat iedere wijk zijn eigen proces heeft en ook aangeeft hoe dit proces moet verlopen. Zo blijft de ene wijk in werkgroepen functioneren en de andere wijk zoekt structuur in een rechtspersoon. Het opgestelde werkplan, geaccordeerd door het gemeentebestuur, is voor de bewoners wel een duidelijk breekijzer/legitimatie geweest voor de samenwerking met maatschappelijke organisaties en de verschillende afdelingen van de gemeente Helden.

Doorontwikkeling

Het proces van zelfsturing in een wijk is een intensief en voor bewoners en andere partners een leerzaam proces. Bewoners leren zelf actie te ondernemen, zelf na te denken over de situatie, zowel nu als in de toekomst, zelf verbindingen te zoeken en te bedenken wat de meest praktische oplossingen

zijn. Het ervaringsleren staat centraal. Bewoners zien dat ze van de gemeente en maatschappelijke partners ruimte krijgen om hun eigen proces te lopen en hierop wordt meer en meer geanticipeerd en geacteerd.

Wijken kennen vaak een mindere achterstand in het hebben van voorzieningen dan kleine kernen. Het proces van onderlinge betrokkenheid verschilt hierdoor. Kleine kernen bijten zich jarenlang vast in een proces om voorzieningen gerealiseerd te krijgen, waardoor bewoners sneller op elkaar betrokken raken. Wijken werken vaak aan knelpunten, die sneller gerealiseerd kunnen worden. Voor wijken is het belangrijk specifiek aandacht te besteden aan de onderlinge betrokkenheid en bij activiteiten de sociale cohesie centraal te stellen.

De intensiteit van het proces van zelfsturing in wijken is anders in vergelijking met de kernen. Het is voor alle betrokkenen belangrijk de ontstaansgeschiedenis van een wijk te kunnen duiden en niet alleen weet te hebben van een sociale kaart. Zeer belangrijk is het te kijken naar de ontwikkeling van een wijk en hierop te anticiperen. Welke invloeden zijn er van oudsher? Welke cultuur heerst er?

Krimp en zelfsturing

Door zelfsturing leren bewoners te reageren op hetgeen ze zien. Er wordt geïnvesteerd op de intelligentie en de talenten van bewoners. Bij het aanpakken van problemen leren bewoners niet alleen in het nu te kijken maar ook naar de toekomst. Op het moment dat demografische veranderingen gaan spelen in een wijk of buurt gaan bewoners er over nadenken en praktische oplossingen bedenken vanuit een houding en zelfbewustzijn, zoals ze dit geleerd hebben.

7. PROJECTKAART: ROLMAAT DIALOOG

In 2001 heeft in Koningslust een leefbaarheidsdiscussie plaatsgevonden en is een dorpsontwikkelingsplan, vastgesteld door het dorp, concreet uitgewerkt. Het dorp heeft alle voorgenomen plannen opgepakt en uitgewerkt in verschillende fysieke projecten. In totaal zijn 22 projecten door het dorp in samenwerking met de gemeentelijke overheid en de maatschappelijke partners opgepakt. Centrale lijn in de projecten: de herinrichting van de kern, het dorps huis, de brede school en projecten op het terrein van wonen, welzijn en zorg. In de loop van de tijd zijn de plannen gerealiseerd. In 2006 vond het dorps overleg van Koningslust het langzaam tijd worden voor een volgende leefbaarheidsdiscussie. Een moment om te monitoren en te meten of Koningslust is opgeschoten met de ontwikkeling van zelfsturing en een moment om gezamenlijk vooruit te kijken, onder het motto: “Wat maakt het de moeite waard om in Koningslust te komen en/of te blijven wonen?”.

Voor het entameren van deze leefbaarheidsdiscussie is een werkgroep, bestaande uit bewoners uit Koningslust, in het leven geroepen. Deze werkgroep kreeg de naam “Rolmaat” en heeft de navolgende onderzoeksopdracht meegekregen:

- Wat hebben we als Koningslust gerealiseerd?
- Hoe hebben we dat gedaan?
- Wat betekent dat voor Koningslust?
- Wat moeten we nog doen?
- Hoe gaan we dat doen?
- Wanneer gaan we dat doen?

Plan

De werkgroep “Rolmaat” is vervolgens aan de slag gegaan. Zij heeft bij haar werkzaamheden ondersteuning gekregen van Vorkmeer en een onderzoeksbureau, dat zorg draagt voor het technisch verwerken van het onderzoek. Om te kunnen bekijken of sinds de laatste leefbaarheidsdiscussie de bewoners van Koningslust andere denkbeelden hebben gekregen over de leefbaarheid is door het dorp opnieuw gebruik gemaakt van de vragenlijst, die in 2001 gebruikt is. Deze vragenlijst heeft de werkgroep Rolmaat aangevuld met vragen, die in 2006 van belang waren voor Koningslust, maar ook een aantal specifieke vragen over de kennis over en de resultaten van zelfsturing en leefbaarheid. Het resultaat van de leefbaarheidsdiscussie wordt door de werkgroep Rolmaat verwerkt in een leefbaarheidsrapportage Koningslust. Niet alleen een nieuwe karakterschets van Koningslust, maar ook bouwstenen voor de toekomst van Koningslust.

In een vervolgtraject worden de aanbevelingen uit de leefbaarheidsrapportage uitgewerkt in concrete uitvoeringsplannen voor Koningslust.

Uitvoering

In een aantal bijeenkomsten heeft de werkgroep Rolmaat gewerkt aan een tijdspad, de uitwerking van de vragenlijst en het voorbereiden van de werkzaamheden, die noodzakelijk zijn voor het uitvoeren van de enquête in de kern. Eind december 2006 zijn de vragenlijsten huis aan huis uitgedeeld in de kern en hebben de bewoners ongeveer 14 dagen de tijd gekregen om de lijst in te vullen alvorens ze weer opgehaald zouden worden.

De ingevulde vragenlijsten zijn door de werkgroep Rolmaat verwerkt in een rapportage en besproken. Vanuit deze bespreking zijn door de werkgroep vervolgens thema's en daarbij behorende discussievragen benoemd die vervolgens centraal hebben gestaan in een viertal discussieavonden met bewoners van Koningslust. De opkomst gedurende deze avonden is zeer wisselend geweest, net als de inbreng. Tevens zijn er aparte bijeenkomsten belegd met basisschoolleerlingen van groep 7 en 8, jongeren en keetjongeren. De bijeenkomsten hebben voor de werkgroep Rolmaat veel informatie opgeleverd en deze

informatie is verwerkt in een definitieve leefbaarheidsrapportage. De werkgroep Rolmaat heeft vervolgens conclusies getrokken en aanbevelingen voor de toekomst geformuleerd. Geconstateerd kan worden dat deze conclusies en aanbevelingen niet alleen van materiële aard zijn. Er zijn ook conclusies en aanbevelingen over wat een samenleving bij elkaar brengt en houdt naast de bakstenen en het groen. In het voorjaar van 2007 heeft de werkgroep Rolmaat het definitieve rapport aangeboden aan de dorpsgemeenschap Koningslust en aan het College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Helden. Na deze presentatie is gewerkt aan het concretiseren van de conclusies en aanbevelingen in een concreet plan van aanpak, dat onderschreven zou moeten worden door het dorp, de gemeente Helden en de maatschappelijke organisaties. In het najaar van 2007 is op ambtelijk niveau en in overleg met een van de leden van de werkgroep Rolmaat gewerkt aan deze vervolgstap. Het resultaat is een afsprakenkader voor de komende vier jaar, waarin de aanbevelingen en conclusies zijn uitgewerkt in concrete actiepunten. In totaal zijn over 11 thema's 27 actiepunten uitgewerkt. De thema's hebben o.a. betrekking op de exploitatie van het gemeenschapshuis; behoud kerk en congregatie, communicatie, leefbaarheid en zelfsturing, betrokkenheid inwoners, samenwerking Koningslust en Savelberg, samenwerking basisschool en dorpsoverleg, het verenigingsleven, veiligheid, openbaar vervoer en wonen. Per actiepunt is aangegeven welke partij de leidende rol heeft en verantwoordelijk is voor de uitvoering van het actiepunt.

Evaluatie

De dialoog is op initiatief van het dorpsoverleg Koningslust opgepakt en uitgevoerd, waardoor het dorp permanent initiatiefnemer en trekker is geweest van de dialoog en de vervolgstappen. Het dorpsoverleg wilde weten of bewoners sinds de eerste dialoog meer tevreden zijn over de leefbaarheid in Koningslust. Dit is gelukt. Uit de resultaten van de enquête is naar voren gekomen dat bewoners actiever bij de gemeenschap betrokken zijn dan voorheen. Van de 1250 inwoners van Koningslust zijn ongeveer 110 personen actief in werkgroepen ten behoeve van de leefbaarheid. In vergelijking met het onderzoek in 2001

zijn de wensen van de bewoners van Koningslust minder gericht op fysieke onderwerpen. Er heeft een brede discussie plaatsgevonden over sociale aspecten in de gemeenschap. De gemeenschap Koningslust is zich bewust geworden dat het onderhouden van de leefbaarheid en de gemeenschapsontwikkeling belangrijke aspecten zijn. Veel conclusies en aanbevelingen hebben hierop betrekking en zijn omgezet in concrete actiepunten voor de gemeenschap in de komende jaren.

Doorontwikkeling

Het voeren van een dialoog dient een proces te worden dat een gemeenschap zelf een keer per 4 of 5 jaren oppakt. Vanuit dit proces van de dialoog geeft het dorp aan wat het wil. Het kantelen van de driehoek (niet de gemeente voert de regie, maar het dorp is leidend) is in de loop van de jaren steeds meer gerealiseerd in Koningslust. Van een overheid, die de problemen van de burgers oplost, is een overheid ontstaan die afwacht, het dorp zelf laat komen en die het dorp ondersteunt bij het oplossen van problemen. In plaats van een assertieve overheid zie je een overheid die ingetogen en behulpzaam is. Maar ook het dorp is veranderd. Van een consumptief dorp is Koningslust veranderd in een dorp dat zelf kijkt naar het proces, leert van het doorlopen proces en in eerste instantie problemen zelf probeert op te lossen door in te zetten op de talenten van de bewoners van Koningslust.

Krimp en zelfsturing

Door zelfsturing kan Koningslust elk probleem zelf aan. Impliciet wordt in Koningslust aandacht besteed aan de gevolgen van vergrijzing en ontgroening. Binnen het thema verenigingsleven wordt gekeken naar de samenwerking tussen verenigingen. Verenigingen moeten niet elkaars leden of vrijwilligers afsnoepen, maar gezamenlijk bekijken hoe een tekort op te lossen is. Binnen het thema betrokkenheid wordt speciale aandacht gegeven aan het betrekken van jeugd en jongeren bij de leefbaarheid in Koningslust.

8. PROJECTKAART: GEMEENSCHAPSHUIS HELDEN-DORP

Dialogoog

In de jaren 1998 en 1999 maakten enkele instanties en verenigingen, los van elkaar, bij de gemeente Helden kenbaar dat ze een eigen ruimte wilden hebben voor hun activiteiten in Helden-Dorp. Dit waren fanfare St. Cecilia, gymnastiekvereniging SSS, Gemeenschapshuis Helden-Dorp, carnavalsvereniging Dörper Kuus, de KBO en Heemkundevereniging Helden. De vraag van de verenigingen en instanties was sterk individueel gericht en ging uit van een eigen accommodatie. De verenigingen en organisaties kregen als antwoord op hun accommodatievraag, de navolgende raad van de gemeente. “Zoek eens met elkaar naar een oplossing voor dit accommodatieprobleem en bekijk eens wat er gezamenlijk te realiseren is”. De mogelijkheid om dit proces van samenwerking te ondersteunen werd door de gemeente aangeboden. Onder begeleiding van Vorkmeer zijn de organisaties en verenigingen gaan praten en is een eerste verkenning gemaakt. Bij deze zoektocht naar een gemeenschapsaccommodatie is het dorpsoverleg Helden-Dorp betrokken. Als resultaat van deze gespreksronden heeft een kleine notitie het daglicht gezien. In deze notitie hebben de organisaties en verenigingen aangegeven in welke richting zij de integrale samenwerking zien en zijn de wensen van de organisaties en verenigingen vertaald in een eerste opzet. Deze notitie is besproken met de gemeente en de werkgroep heeft om commitment gevraagd. Na deze bespreking heeft de gemeente de notitie getoetst aan haar kaders en is akkoord gegaan met een verdere ontdekkingsreis door de organisaties en verenigingen om te komen tot een gezamenlijke gemeenschapsaccommodatie. Alle partijen hebben vervolgens zitting genomen in een werkgroep: Huisvesting verenigingen Helden-Dorp.

Plan

De werkgroep heeft vervolgens samen met een adviesbureau en met ambtelijke ondersteuning van de gemeente Helden een plan uitgewerkt. Met het eerste concept van een mogelijke nieuwbouw en het daarbij behorende plaatje is de werkgroep opnieuw naar de gemeente gegaan.

Gedurende het eerste gedeelte van het proces zijn twee nieuwe gezichtspunten aan de orde gekomen. Het oude klooster in Helden-Dorp werd door de gemeente Helden aangekocht om het streekmuseum “De Moennik” te huisvesten. Het oude klooster zou tevens kunnen dienen als gemeenschapsaccommodatie, hetgeen betekende dat het streekmuseum een participant zou moeten worden in het samenwerkingsproces.

Naar aanleiding van deze nieuwe gezichtspunten zijn de gemaakte plannen opnieuw bekeken. Centraal in de nieuwe plannen stonden de navolgende thema's.

- De fysieke haalbaarheid van een gemeenschapsaccommodatie met alle participanten op de plek van het oude klooster;
- Nadere uitwerking van het programma van eisen, waarbij duidelijk rekening gehouden diende te worden met het door de gemeente Helden gestelde financiële kader;
- Uitwerken van een sluitende investerings- en exploitatiebegroting;
- Draagvlak van verenigingen en inwoners Helden-Dorp.

Uitvoering

Het totale proces van vraag tot realisering van de gemeenschapsaccommodatie “t Kerkeböske” heeft bijna 10 jaar geduurd. De meeste jaren zijn gaan zitten in de voorbereiding van de bouw. De daadwerkelijke bouw heeft ongeveer een jaar geduurd.

Voor het realiseren van de nieuwe accommodatie is de bestaande werkgroep langzaam omgebouwd tot een projectorganisatie. Nadat de participanten een goed beeld hadden over de gewenste gemeenschapsaccommodatie hebben zij een convenant afgesloten.

In de voorbereidingsfase heeft de werkgroep heel veel tijd gestoken in verga-

deringen. Alle facetten van de bouw, zoals de daadwerkelijke bouwplannen, de financiële plaatjes, de financieringsmogelijkheden, de exploitatie van het gebouw, het daadwerkelijke gebruik van de accommodatie en het beheer van het gebouw, zijn uitgebreid in deze bijeenkomsten aan de orde geweest. De werkgroep heeft ook bezoeken gebracht aan voorbeeld accommodaties om ideeën op te doen. Het gezamenlijk omzetten van ieders wensen in een gezamenlijk accommodatie, heeft confrontaties tussen de participanten opgeleverd. Deze strijd was niet altijd even gemakkelijk. Immers het resultaat diende te zijn “een op overeenstemming en binnen de door de gemeente Helden gestelde financiële kaders te bouwen accommodatie, waarin alle participanten voldoende ruimte kregen om hun activiteiten uit te voeren”. Een poging van de participanten om het door de gemeente gestelde financiële kader bijgesteld te krijgen om de wensen te kunnen omzetten in bouwplannen mislukte. De participanten is gedurende het proces steeds duidelijker geworden dat overeenstemming over de bouwplannen een must was, wilde de gewenste gemeenschapsaccommodatie voor Helden-Dorp gerealiseerd worden.

In de evaluatie is geconstateerd, dat de sfeer in de werkgroep steeds goed is gebleven. De gezamenlijke wil om er uit te komen is de boventoon blijven voeren en bij problemen is constant gekeken naar een gezamenlijke oplossing.

In de eerste jaren is het proces van voorbereiding enigszins langs de bewoners van Helden-Dorp gegaan. Er is veel gepraat, maar directe resultaten waren in de beginperiode nog niet te bieden. De direct betrokkenen waren de organisaties en verenigingen en zij hielden hun achterban op de hoogte. Deze directe achterban van de verenigingen en organisaties brachten vervolgens hun achterban weer op de hoogte. Op deze wijze is het dorp op de hoogte gehouden. Dat het realiseren van de gemeenschapsaccommodatie enigszins buiten beeld van de bewoners bleef, is in de loop van de tijd ook de werkgroep duidelijk geworden en deze erkenning heeft geleid tot een actie richting het dorp. De actie behelsde een krachtige oproep voor meer inzet van Dörper bewoners bij het realiseren van de accommodatie; niet alleen de voorbereidingen, maar ook voor de tijd na het realiseren van de bouw. Deze oproep heeft als resultaat gehad dat veel meer inwoners van Helden-Dorp actief betrokken zijn bij de bouw,

het beheer en de exploitatie van het gebouw. De bouw van de gemeenschapsaccommodatie ging steeds meer leven in Helden-Dorp en de organisatie van een gemeenschapslening onder de bewoners heeft een aardig resultaat opgeleverd. De gemeenschapsaccommodatie “t Kerkeböske” heeft in juni 2008 haar deuren geopend. Op het resultaat zijn de inwoners van Helden-Dorp en de organisaties en verenigingen trots en deze trots heeft een zichtbare uitstraling op de gemeenschap.

Evaluatie

De evaluatie van het bouwproces heeft begin 2009 plaatsgevonden. Alle participanten, inclusief de gemeente Helden hebben aan deze evaluatie meegewerkt. Het resultaat is in de ogen van alle betrokkenen goed, ondanks de lengte van het totale proces. Er staat een multifunctionele accommodatie met een uitstekende uitstraling naar het dorp en de omgeving. De accommodatie wordt intensief gebruikt door de bewoners van Helden-Dorp. Helden-Dorp heeft laten zien, dat het in staat is gezamenlijk de schouders te zetten onder een initiatief en deze samenwerking ook vele jaren te kunnen volhouden. De gekozen werkwijze heeft het gevoel van autonomie en zelfbewustzijn in het dorp versterkt. De verhouding tussen de verenigingen en organisaties in Helden-Dorp is gedurende het proces prima gebleven, ondanks de harde noten, die soms tussen de participanten gekraakt zijn. De verenigingen, die van oudsher vaak met de rug tegen elkaar stonden, staan nu naar elkaar toe en bespreken zaken, die voor het dorp belangrijk zijn, gezamenlijk. Bewoners hebben geleerd dat de gemeenschap voldoende kwaliteiten in huis heeft om oplossingen te bedenken en uit te voeren. Helden-Dorp is trots op het resultaat en zeker trots op de ervaring dat gezamenlijk werken aan een oplossing de gemeenschapsontwikkeling goed heeft gedaan.

Doorontwikkeling

De doorontwikkeling vindt plaats in het beheer en de exploitatie van het gemeenschapshuis. Het gemeenschapshuis wordt gedragen door de bewoners van Helden-Dorp en gezamenlijk dragen zij er zorg voor dat het gemeenschapshuis haar deuren open kan houden.

Het totale proces heeft voor de gemeente Helden inzichtelijk gemaakt op welke wijze in de toekomst een projectorganisatie uitgewerkt dient te worden om de zelfsturing van een kern waar te maken, maar ook de verantwoordelijkheden van de gemeente in deze goed te waarborgen.

Krimp en zelfsturing

De gemeenschap Helden-Dorp is door haar ervaringen, opgedaan bij het realiseren van de gemeenschapsaccommodatie, in staat in de toekomst geconstateerde problemen, zoals vergrijzing en krimp samen aan te pakken en zorg te dragen voor praktische oplossingen gericht op de situatie in Helden-Dorp.

9. PROJECTKAART: KINDERRAAD

Dialogoog

In 2006 heeft de dorpsraad Schin op Geul het initiatief genomen om kinderen uit het dorp te betrekken bij de dorpsvisie. Immers zij zijn, net als de ouderen en volwassen bewoners van de kern, bewoner van een dorp. De dorpsraad heeft vervolgens samenwerking gezocht met de basisschool Sint Antonis in Schin op Geul. Via de basisschool is de dorpsraad in contact gekomen met de kinderen en gedurende een aantal lessen hebben de leefbaarheid in de kern, de ideeën en mogelijke oplossingen en de toekomst van de kern centraal gestaan. De resultaten zijn verwerkt in de ontwikkelingsvisie van Schin op Geul. De samenwerking tussen de kinderen, de dorpsraad en de basisschool is vervolgens gecontinueerd door het opzetten van een kinderraad voor Schin op Geul. Een kinderraad bemensd door kinderen uit de kern en ondersteund door een werkgroep jeugd, bestaande uit bewoners uit Schin op Geul die vervolgens regelmatig door de dorpsraad, maar ook door de gemeente geconsulteerd is bij de verdere uitwerking van de plannen voor Schin op Geul.

Het succes in Schin op Geul vroeg om een vervolg in de andere kernen van de gemeente Valkenburg aan de Geul. Geïnspireerd door de WMO, de voor-nemens om leefbaarheid en zelfsturing centraal te stellen binnen de kernen van de gemeente en besprekingen met de dorpsraden over het betrekken van kinderen bij leefbaarheid en zelfsturing hebben er toe geleid dat er door de gemeente een nieuw initiatief genomen is richting alle dorpskernen om te komen tot een kinderraad. De insteek voor de gemeente is hierbij in eerste instantie de basisschool geweest. Deze insteek is akkoord bevonden in het gezamenlijk overleg van de bestaande dorpsraden.

Plan

Voor de aanpak is een plan uitgewerkt, waarin het betrekken en deelnemen van kinderen bij zaken in de kern centraal staat. Er is daarbij ook een link gelegd naar het nieuwe beleid van de gemeente Valkenburg aan de Geul om de uitgangspunten van leefbaarheid en zelfsturing in de dorpskernen centraal te stellen. De inzet was om via het project binnen iedere dorpskern kinderen een kans te geven om hun meningen en ideeën over de leefbaarheid van hun eigen dorpskern naar voren te brengen en kinderen spelenderwijs kennis te laten maken met aspecten van leefbaarheid, het belang van andere dorpsbewoners en de mogelijke kaders waaraan een gemeente zich moet houden indien er gewerkt wordt aan onderdelen van leefbaarheid. Alle basisscholen in de gemeente Valkenburg aan de Geul zijn uitgenodigd om deel te nemen aan het project kinderraad en hen is aangeboden een presentatie te houden voor groep 7 en 8 over de invulling van het project kinderraad. Van dit aanbod hebben vier basisscholen gebruik gemaakt. Uiteindelijk hebben twee basisscholen zich opgegeven om actief deel te nemen aan het project, namelijk basisschool Vilt en basisschool de Plenkert. De leerkrachten van de andere twee scholen waren wel positief, maar zagen geen kans meer om het project voor het schooljaar 2009-2010 in het programma in te plannen. Met de basisschool van de kern Sibbe zijn aparte afspraken gemaakt omdat zij net samen met de dorpsraad gestart waren aan een project spelen in de kern.

Uitvoering:

Kinderen uit groep 7 en 8 van de twee basisscholen zijn samen met hun leerkracht gaan brainstormen over wat zij belangrijk vinden voor de leefbaarheid van de eigen kern. Bij deze discussie zijn ook de meningen meegenomen van de kinderen uit de lagere groepen. Bij de brainstormsessie kon gebruik gemaakt worden van een ideeënpakket dat door de gemeente ter beschikking is gesteld aan de basisschool. Na het inventariseren zijn groepen kinderen vervolgens enthousiast en met hulp van stagiaires van Fontys aan de slag gegaan om ideeën voor de leefbaarheid van de dorpskern uit te werken. Hierbij is actief gebruik gemaakt van creatieve middelen. Er is getekend; er zijn voorbeelden

geknutseld van papier en klei en kinderen hebben gezamenlijk een wandeling door Schin op Geul gemaakt. De uitwerking van de ideeën gebeurde na schooltijd. Na deze interne verwerking van ideeën is vervolgens de stap naar de andere bewoners van de kern gemaakt. Wat vinden zij van de ideeën, die uitgewerkt zijn? De kinderen hebben op deze manier geleerd dat ze ook rekening moeten houden met de wensen en meningen van andere dorpsbewoners en soms in dialoog moeten gaan met andere bewoners om duidelijk te maken, waarom zij deze ideeën willen uitwerken en wat het belang van de kinderen hierbij is. Na deze stap is een vervolgstap naar de gemeente gemaakt. Het idee is gepresenteerd en samen met de verantwoordelijke beleidsambtenaar is gekeken naar de realisatie van het geheel. Spelenderwijs leren kinderen of ideeën verder door hen zelf, of met hulp van de andere dorpsbewoners, te realiseren zijn; of dat gemaakte plannen vallen binnen de verantwoordelijkheid van de gemeente en zij dan rekening moeten houden met eventuele wetten, vergunningen, financiën, ruimte etc.

Binnen de uitvoering van het project is duidelijk geworden dat kinderen met veel verschillende ideeën komen. Ideeën die gericht zijn op hen zelf, maar ook ideeën die gericht zijn op belangen van andere bewoners in de kern. Kinderen zijn prima in staat gebleken te bekijken welke problemen oudere bewoners van een dorp kunnen ervaren om zelfstandig in een dorp te kunnen blijven wonen en hiervoor mogelijke oplossingen te bedenken.

Op dit moment wordt per kern een door de kinderen gemaakt idee geconcretiseerd en zijn de twee kernen door kinderen vertegenwoordigd in een kinderraad.

Evaluatie

Een officiële evaluatie van het project heeft nog niet plaatsgevonden. De gemeente heeft zich gedurende het traject gerealiseerd dat haar insteek voor de kinderraad voortkomt vanuit de gedachte over participatie in relatie tot interactief beleid en minder vanuit het aspect zelfsturing. De kern zelf het initiatief laten nemen is niet aan de orde geweest. In het begin zijn er contacten gelegd

met de bestaande dorpsraden door het idee te bespreken in het gezamenlijk overleg van dorpsraden, maar het initiatief is vervolgens verder uitgewerkt zonder verdere inbreng van de dorpsraden. Het wel of niet uitvoeren van het project is afhankelijk gesteld van de betreffende basisschool. Zo kon het gebeuren dat gedurende het traject Platform Broekhem, een platform van bewoners die actief is op het terrein van leefbaarheid in hun kern, zich heeft afgevraagd waarom er geen kinderraad actief was in hun kern. Zij betreurde het dan ook dat zij hierin niet gekend waren.

In de twee kernen, waar het project is uitgevoerd heeft gedurende het proces het dorpsoverleg of de dorpsraad wel een rol gehad bij het leggen van contacten met de bewoners.

In een vervolgtraject zal de gemeente een slag moeten maken om vanuit het gedachtegoed van inter-actief beleid de omslag te maken naar zelfsturing. De gemeente zal in de toekomst een meer faciliterende rol moeten innemen dan initiërend blijven in dit traject. Wil een kinderraad voet aan de grond krijgen in een kern, zal het initiatief mede genomen dienen te worden door bewoners van het dorp.

Doorontwikkeling

Een kinderraad voor een kern is een prima idee. Kinderen leren spelenderwijs dat wil men iets realiseren in de kern, dit alleen kan gebeuren wanneer je actief wordt en gezamenlijk met elkaar, maar ook met andere bewoners van de kern kijkt naar de problemen en mogelijke oplossingen. Kinderen, die deel hebben genomen zijn enthousiast en willen dit blijven doen, niet alleen voor zichzelf, maar ook voor de belangen van de andere bewoners in de kern. Zij zijn eveneens bereid hun ervaringen te delen met andere kinderen. Ook andere kernen ontdekken dat een kinderraad een bijdrage kan leveren aan een verdere gemeenschapsontwikkeling, waarin alle bewoners, jong en oud, zich prettig voelen. Zij tonen duidelijk belangstelling. De inzet van de gemeente is dat de dorpsoverleggen in de verschillende kernen, samen met de kinderen in de directe toekomst het initiatief over nemen en een duidelijke initiatiefnemende

partner worden voor de kinderen en de basisschool. De kinderraad gaat dan een onmisbaar onderdeel vormen van de gemeenschap in het dorp.

Krimp en zelfsturing

Een van de belangen van de gemeente Valkenburg aan de Geul bij dit project is het aantrekkelijk maken van hun kernen voor gezinnen met jonge kinderen. De vergrijzing slaat hard toe in de kernen; er zijn meer oudere inwoners dan gezinnen met jonge kinderen. Door ouders en ook andere potentiële inwoners te laten zien dat bij de gemeente en in de kernen nadrukkelijk nagedacht wordt over het samen leven van jong en oud en hetgeen er nodig is om dit te realiseren. Het belang voor de kernen zelf is gedurende het traject eveneens in het vizier van dorpsoverleggen gekomen. Kinderen zijn bewoners van een kern en hebben ideeën over het samenleven in een kern. Het samen met jong en oud kijken naar de gemeenschap, het benoemen van specifieke problemen voor alle bewoners en het samen bedenken van oplossingen en vervolgens samen werken aan deze oplossingen is een belangrijk aspect geworden van de leefbaarheid in een dorpskern en biedt de mogelijkheid het aspect van vergrijzing en krimp bespreekbaar te maken voor iedereen.

10. PROJECTKAART: DE HUISKAMER VAN HOUTHEM

Dialogoog

Vanuit de dorpsraad Houthem St. Gerlach kreeg de gemeente signalen dat voornamelijk senioren uit de kern Houthem St. Gerlach op zoek waren naar een nieuwe vorm van vrije tijdsbesteding. Dus niet meer kaarten, kienen, keuvelen, maar dienstenarrangementen voor ouderen die leerzaam, maar ook ontspannend zijn. In een eerder stadium heeft de gemeente Valkenburg aan de Geul in 2002 een onderzoek laten uitvoeren door Trajekt (welzijnsinstelling) naar de wensen en behoeften van 55plussers. Een groot aantal respondenten gaf aan behoefte te hebben aan een centrale ontmoetingsplek voor ouderen in de kernen. Aangegeven werd dat er diensten/activiteiten zouden moeten worden uitgevoerd, die de huidige seniorenverenigingen in de kernen niet konden aanbieden.

Plan

Het vormgeven van het dienstenarrangement voor en door ouderen is uitgevoerd door de Dorpsraad Houthem St. Gerlach, seniorenvereniging Houthem, seniorenraad Valkenburg aan de Geul in samenwerking met Cicero Zorggroep, basisschool St. Gerlach en de gemeente Valkenburg aan de Geul. Voor de uitvoering van het dienstenarrangement is een werkgroep geformeerd bestaande uit dorpsraad Houthem St. Gerlach, Cicero Zorggroep en de gemeente Valkenburg aan de Geul. De Cicero zorggroep stelt een activiteitenleidster ter beschikking, die in samenwerking met vrijwilligers zorg draagt voor het realiseren van de activiteit. Het project is uitgevoerd binnen een subsidie Wonen, Welzijn en Zorg van de Provincie Limburg. Deze subsidie is aangevuld door de gemeente Valkenburg aan de Geul.

Uitvoering

Het dienstenarrangement (HuisKameractiviteit) is uitgevoerd in een ruimte in het gemeenschapshuis in Houthem. In samenwerking met betrokkenen is een jaarplan ontwikkeld rondom de navolgende thema's: jong ontmoet oud, muziek, oud en nieuw, ICT, informatie en uit de oude doos. Voor de uitvoering van de thema's zijn zoveel mogelijk de overige gebruikers van het gemeenschapshuis en organisaties uit Houthem St. Gerlach dan wel uit Valkenburg aan de Geul betrokken. Zo zijn de leerlingen van de basisschool samen met de deelnemers aan de slag geweest met mergel. Hebben leden van de computerclub Houthem de deelnemers kennis laten maken met internetgebruik via de internetzuil in het gemeenschapshuis. Informatie is ontvangen over het dorpsontwikkelingsplan en er is uitgebreid gesproken over de interactieve deelname van ouderen bij dit dorpsontwikkelingsplan. Ook is het bewegen aan de orde gekomen. (Sport) verenigingen uit de kern hebben de deelnemers kennis laten maken met sport. De jongerenvereniging Young Generation uit Houthem heeft twee activiteiten georganiseerd, waarin het thema jong ontmoet oud centraal heeft gestaan. Ook recreatieve en ontspannende activiteiten zijn niet vergeten. Daarnaast hebben de deelnemers kennisgemaakt met de activiteiten van het Zorgcentrum Vroenhof en hebben de deelnemers van de HuisKamer andere ouderen in Houthem St. Gerlach kennis laten maken met hun activiteiten in de HuisKamer.

Aan het einde van iedere huiskameractiviteit is een kleine maaltijd aan de deelnemers aangeboden om hen in het kader van wonen, welzijn en zorg kennis te laten maken met de dienstverlening maaltijdvoorziening. Deze maaltijd is verzorgd door het gemeenschapshuis. Na een paar bijeenkomsten is het verzorgen van een maaltijd achterwege gebleven. Er bleek geen belangstelling te bestaan voor een maaltijdverzorging door het gemeenschapshuis. De deelnemers van de HuisKamer zijn nog zelf in staat de eigen warme maaltijd te verzorgen of hebben het verzorgen van de maaltijd al geregeld via de bestaande maaltijdvoorziening.

Evaluatie

De deelnemers aan het project zijn in de evaluatie zo enthousiast dat zij de gemeente vragen om het project ook na de subsidieperiode te continueren. Gemiddeld hebben 25 personen per middag deelgenomen aan de HuisKamer. De deelnemers geven aan dat zij zeer tevreden zijn met de diversiteit aan activiteiten. Ook het feit dat de verenigingen en organisaties uit het dorp zelf actief betrokken zijn bij het organiseren van activiteiten voor de deelnemers aan de HuisKamer, spreekt hen erg aan. De HuisKamer is daardoor een onderdeel van de gemeenschap geworden. De locatie (het gemeenschapshuis) wordt door de deelnemers eveneens positief ervaren. Wanneer de gemeente er voor zou kiezen om na de projectperiode bijvoorbeeld elders een ruimte te huren buiten de dorpskern, dan zal het merendeel van de deelnemers afhaken. Juist het feit dat het gemeenschapshuis de spil is van het dorp waar, behalve de HuisKamer, op hetzelfde moment ook nog andere activiteiten plaatsvinden, draagt bij aan het positieve karakter van de locatie.

Doorontwikkeling

De gemeente Valkenburg aan de Geul heeft na de proefperiode de kern en de ouderen duidelijk gemaakt, dat wil de kern de HuisKamer behouden zij zelf actie zullen moeten ondernemen om de voorziening in stand te houden. De gemeente geeft aan nog voor een aantal jaren financiën ter beschikking te stellen voor de huur en de kosten van de activiteiten, maar dat vrijwilligers uit het dorp de uitvoering van de activiteit dienen waar te maken. De verantwoordelijkheid voor de HuisKamer wordt dan ook volledig overgedragen aan het dorp en de dorpsraad is het aanspreekpunt in deze. Omdat ook de professionele begeleiding van de activiteiten begeleidster geleidelijk wordt afgebouwd, start de dorpsraad met het organiseren van een vrijwilligerspool voor de HuisKamer. Bewoners van het dorp zijn enthousiast en verklaren zich bereid een aandeel te leveren in de uitvoering. Op hun verzoek blijft de professionele activiteitenbegeleidster wel als achterwacht fungeren voor de vrijwilligers. Hier kunnen zij ook terecht met vragen over het leiden van de HuisKamer. Ook verenigingen en organisaties uit Houthem St. Gerlach blijven bereid een bijdrage te leveren aan

de uitvoering van het programma, waardoor de diversiteit in programmering en de betrokkenheid van de kern gehandhaafd kan blijven.

De dorpsraad werkt in de HuisKamer intensief samen met de basisschool.

Kinderen worden betrokken bij de programmering en de deelnemers van de HuisKamer bezoeken de basisschool.

Krimp en zelfsturing

Houthem St. Gerlacht, een van de kerkdorpen van de gemeente Valkenburg aan de Geul kent veel ouderen. In het onderzoek uit 2002 is duidelijk geworden dat ouderen graag in de kern oud willen worden, maar ook gebruik zouden willen maken van betaalbare voorzieningen, die hen in staat stellen in het kerkdorp te blijven wonen. De gemeente Valkenburg aan de Geul heeft bij het organiseren van een HuisKamerproject de kern (bewoners en verenigingen en organisaties) gestimuleerd te kijken naar deze vragen van ouderen en in samenwerking met bewoners van het dorp en maatschappelijke partners te kijken naar oplossingen, die haalbaar en in stand te houden zijn in de kern. Het stimuleren van deze activiteit heeft er voor zorg gedragen dat in de toekomst bewoners in de kern bij vragen en problemen in eerste instantie kijken naar praktische oplossingen en kijken naar de kracht en mogelijkheden, ook van ouderen, in de eigen kern.

KRIMPGROEIEN, EEN NABESCHOUWING

Met de visie en praktijk van zelfsturing in Peel en Maas en Valkenburg aan de Geul hopen we een belangrijke bijdrage te leveren aan het debat rond het thema krimp. De beschreven voorbeelden laten zien dat krimp, bevolkingsdaling, ontgroening en vergrijzing geen processen zijn die de ontwikkeling van vitale gemeenschappen en leefbaarheid bedreigen. Wanneer burgers zelf de verantwoordelijkheid nemen om de kracht van hun gemeenschappen te ontdekken en vanuit deze kracht werken aan grotere vitaliteit van dorpen en wijken en aan ontwikkeling en versterking van door henzelf gedragen voorzieningen, dan betekent krimp geen kramp, maar groei. Wanneer een gemeenschap de ruimte krijgt om de eigen capaciteiten en kwaliteiten in haar midden te ontdekken en aan te boren, en vervolgens te koppelen aan een toekomstagenda van het eigen dorp of de eigen wijk, dan zijn burgers in staat tot grote dingen. Het gaat daarbij niet om ‘grootse projecten’ maar om plannen waarmee de toekomstige leefbaarheid voor een specifieke kern of dorp geborgd wordt. Dat is de ervaring in Peel en Maas en Valkenburg aan de Geul.

Uit de projectbeschrijvingen wordt duidelijk dat deze processen vragen om tijd en ruimte. Tijd is een belangrijke factor, omdat de processen van ontdekken van de kracht van de eigen gemeenschap, nadenken (dromen) over de toekomst van de eigen gemeenschap, en mogelijkheden vertalen in een concrete toekomstagenda, geen lineaire processen zijn, maar dialooggestuurde inspanningen. Mogelijk nog belangrijker is voldoende ruimte om op deze manier aan de slag te gaan. Deels moeten burgers deze ruimte zelf bevechten, deels is het een opgave voor gemeente (overheid) en maatschappelijke organisaties om deze ruimte te geven en te creëren. Vooral door dingen niet zelf te gaan doen, en het eigenaarschap van processen die te maken hebben met leefbaarheid en vitaliteit, aan de burgers te laten of terug te geven.

Zelfsturing is dus geen nieuwe methodiek die past in het rijtje van burgerparticipatie, maar is een manier van kijken, denken en analyseren, die leidt tot een nieuwe kwaliteit van leven en handelen van gemeenschappen. Letterlijk een kwaliteitsslag dus. Zelfsturing staat haaks op het denken in termen van ‘problemen die om oplossingen vragen’, en gaat uit van het aanboren en versterken van de kwaliteiten die een gemeenschap heeft om haar eigen toekomst te ontwerpen en te verduurzamen.

Een laatste opmerking: zelfsturing is een manier van werken die niet alleen past in krimpgebieden, maar die overal waar sprake is van gemeenschapsvorming ‘toegepast’ kan worden. Waarbij we ‘toepassen’ niet in instrumentele zin bedoelen, maar in overdrachtelijke zin: zelfsturing is een proces dat mensen aangaan.

Auteurs

Dhr. G. Schmitz, strateeg gemeente Peel en Maas

Dhr. J. Custers, projectleider Proeftuin Zelfsturing

Mevr. T.v.d. Meulen, Proeftuin Zelfsturing

**PROEFTUIN
ZELFSTURING**

www.proeftuinzelfsturing.nl

Contact: info@proeftuinzelfsturing.nl